

Naapurinvaaran maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma

SISÄLLYSLUETTELO

1. MITEN KAIKKI ALKOI	1
Maisemanhoitoalueen perustaminen	2
Suunnittelua yhteistyöllä	3
Maisemanhoidon kysely	3
2. ALUEEN ESITTELY	5
Kylä ja maisema muodostuvat	5
Seudun historiaa	6
Kaskikulttuurin vaikutukset maisemassa	7
Arvokas maisema	8
Kartoitettu kylämaisema	9
Perinnemaisemat	10
Luonnon monimuotoisuus	11
Rakennusperintö	13
Lepikon lenkillä ja muut luontopolut	14
Kyläelämää ja yrittäjyyttä	14
3. SUUNNITELMA	16
Hoitosuositukset	16
Hoidon päämäärä	16
Näkymät ja avoin maisema	16
Perinnemaisemien ja LUMO-kohteiden hoito	17
Metsänhoito	18
Vieraslajien torjunta	19
Rakennusten hoito	21
Maankäytön suunnittelu	21
Kohdekohtaisia hoitosuosituksia	22
Matkailijoita ja Green Care toimintaa – Maisema-alueen käyttö	32
4. TYÖKALUJA: MISTÄ TUKEA JA TIETOA HOITOON	33
Maatalouden ympäristösopimukset	33
Metsätalouden tuki puustoisien perinnemaiseman hoitoon	33
Rakennusperinnön tuet	35
Mistä lisäkäsia talkootyöhön	35
LÄHTEET	37

1. MITEN KAIKKI ALKOI

*Kyllä vaaroja kauniita Kainuussa on,
mutta Naapurinvaara on kaunein.
Lumo luonnossa siellä on loppumaton,
siellä mansikkamarjakin aulein.
Vaara vihreä viehkeä viljava on,
alot siellä on päivän puolla.
Yllä vetten Vuokatti siintele,
alla auringon etelässä tuolla.
Kyllä vaaroja kauniita Kainuussa on,
mutta Naapurinvaara vie voiton.
Siellä tuomen, kielon ja kulleron,
kukat loisteessa kesäamun koiton.*

Naapurinvaaran laulu. Sanat ja sävel Eemil Parras (1954).

Tämä maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma on tehty luonnonsuojelulain mukaisen maisemanhoitoalueen perustamiseksi Kainuussa, Sotkamossa sijaitsevalle Naapurinvaaran alueelle. Naapurinvaaran kyläyhdistys jätti vuonna 2013 Kainuun ELY-keskukselle aloitteen maisemanhoitoalueen perustamisesta. Motivaationa yhdistyksellä oli avata lisää mahdollisuuksia alueen maisemanhoitoon. Samoihin aikoihin oli menossa Kainuun arvokkaiden maisema-alueiden inventointi ja Naapurinvaaran yleiskaavoitus, joiden edettyä maisemanhoitoalue sai sykäyksen eteenpäin.

Maisemanhoitoalueen perustamisesta päättää Ympäristöministeriö. Hoito- ja käyttösuunnitelma on tehtävä ennen perustamispäätöstä.

Suunnitelma tehtiin 2017–2018 Kainuun ELY-keskuksen toimesta, FM ja ympäristönhoitaja Sari Leinosen / Luonto- ja kulttuuripalvelu Angervon toteuttamana. Suunnitelman tekoa ohjasivat Kainuun ELY-keskuksen alueidenkäytönasiantuntija Liisa Korhonen ja luonnonsuojeluasiantuntija Jouko Saastamoinen. Julkaisun kartat toteutti viestintäsuunnittelija Seija Kemppainen Kainuun ELY-keskuksesta. Erityiskiitos suunnittelutyöstä kuuluu Naapurinvaaran kyläyhdistyksen puheenjohtaja Hannu Koskelle.

Suunnitelman ohjausryhmässä olivat mukana kokoonkutsuja Kainuun ELY-keskus, Kainuun liitto, Kainuun Museo, Kainuun Nuotta, Naapurinvaaran kyläyhdistys, ProAgria Kainuu / Kainuun maa- ja kotitalousnaiset, Sotkamon kunta, Sotkamon Luonto ry ja Sotkamo-Seura ry. Lisäksi suunnitelmalla oli käytännönläheisempi suunnittelutyöryhmä, johon kuuluivat Kainuun ELY-keskus, Naapurinvaaran kyläyhdistys, Naapurinvaaran Nuorisoseura ry, Naapurinvaaran-Torinkylän Erä ry, Naapurinvaaran Vesiosuuskunta, ProAgria Kainuu / Kainuun maa- ja kotitalousnaiset, Sotkamon Nuorisoseura ry ja Sotkamon Luonto ry.

Maisemanhoitoalueen perustaminen

Maisemanhoitoalue voidaan perustaa luonnonsuojelulain nojalla erityiselle alueelle, jolla halutaan vaalia luonto- tai kulttuurimaiseman ominaispiirteitä. Valtakunnallisesti merkittävien maisemanhoitoalueiden perustamisesta päättää Ympäristöministeriö. Maakunnallisesti ja paikallisesti merkittävien maisemanhoitoalueiden perustamisesta päättää maakunnan liiton esityksestä ELY-keskus.

Tähän mennessä on perustettu neljä valtakunnallista maisemanhoitoaluetta: Skärlandetin maisemanhoitoalue (Raasepori), Hyypänjoen maisemanhoitoalue (Kauhajoki), Kairalan–Luiron maisemanhoitoalue (Pelkosenniemi) ja Simon maisemanhoitoalue (Simo). Maakunnallisia maisemanhoitoalueita on perustettu kaksi: Suomussalmen vienalaiskylien maisema-alue (Kuiva- ja Hietajärven kylät) ja Saijan maisema-alue (Salla). Naapurinvaaran lisäksi muutamalle muulle alueelle Suomessa ollaan parhaillaan valmistelemaan valtakunnallisen maisemanhoitoalueen perustamista. Maisemanhoitoaluetta perustaessa paikallinen innokkuus asiaan on lähtökohta. Maisemanhoitoalueille tehdään hoitosuosituksia, jotka ovat vapaaehtoisia ja perustuvat paikallisiin näkemyksiin. Hoitosuositusten tarkoitus on osoittaa mahdollisia hoidettavia kohteita sekä mahdollistaa ja kannustaa kaikkia toimijoita maisemanhoitoon. Hoitosuosituksia voi käyttää taustatietona tehtäessä tilakohtaisia maa- ja metsätaloussuunnitelmia.

Naapurinvaaran suunnittelualueeseen kuuluvat Naapurinvaara, Huuskonniemi, Rannankylä, Tikkalanniemi, Kalliojärvi ja Autiojärvi. Osalla suunnittelualueesta on tuore yleiskaava, joka on luotu osallistavan kaavaprosessin myötä. Alue rajoittuu etelä-lounaisosiltaan Nuasjärven rantaosayleiskaavan, Tikkalanniemessä Pirttijärvi–Pieni–Kiimanen rantaosayleiskaavan ja Vuokatin (tarkemmin Härkökiven) yleiskaavan alueeseen. Maisemanhoitosuositukset ja kaavat tukevat toisiaan, eivätkä ole ristiriidassa keskenään.

Suunnittelua yhteistyöllä

Naapurinvaaran kyläyhdistys esitti vuonna 2013 Kainuun ELY-keskukselle maisemanhoitoalueen perustamista. Alueen yleiskaavoituksen valmistuttua oli aika ottaa askel eteenpäin. Kainuun ELY-keskus aloitti Naapurinvaaran maisemanhoito- ja käyttösunnittelun 1.4.2017. Suunnittelua varten perustettiin ohjausryhmä ja suunnittelutyöryhmä, joissa kylällä toimivien yhdistysten rooli oli vahva. Mukaan haluttiin myös sellaisia sidosryhmiä, jotka pystyivät omalla erityisosaamisellaan tukemaan suunnittelua. Ryhmät tapasivat eri puolilla kylää niin maastossa kuin pöydän ääressä suunnitellen. Ohjausryhmä tapasi työn aikana neljä kertaa, suunnittelutyöryhmä viisi kertaa. Ohjaus- ja suunnittelutyöryhmän jäseniä osallistui aktiivisesti myös yleisötilaisuuksiin ja toimintapäiviin.

Suunnittelusta tiedotettiin laajasti. Maisemanhoitoalueen hakeminen ja tapahtumat saivat hyvin näkyvyyttä alueen lehdissä, radiossa ja esimerkiksi YLE:n alueellisissa TV-uutisissa. Kainuun ELY-keskus järjesti maisemanhoito- ja käyttösunnittelun ehdotuksesta paikallisen kuulemisen syksyllä 2018. Saadut lausunnot (x kpl) ja mielipiteet (x kpl) huomioidaan suunnitelmassa. Yhteenveto lausunnoista ja mielipiteistä on liitteenä x. Suunnitelman valmistuttua lokakuussa 2018 Kainuun ELY-keskus esitti Ympäristöministeriölle maisemanhoitoalueen perustamista. Myös Ympäristöministeriö järjestää perustamispäätöksen valmisteluun liittyvän lausuntokierroksen.

Suunnittelun tueksi järjestettiin yleisötilaisuuksia ja toimintapäiviä. Heinäkuussa 2017 torjuttiin vieraslaji jättipalsamia talkoilla Vaarantien ympäristössä ja järjestettiin suunnittelusta yleisötilaisuus, jossa kuultiin kokemuksia Lapin maisemanhoitoalueilta. Helmikuussa 2018 vietettiin Naapurinvaaran Huvikeskuksella maisemanhoidon infoiltaa puutarhateemalla. Kesäkuussa 2018 pidettiin Perttulassa kaikille avoin rakennusperinnön ja maisemanhoidon tapahtuma. Kesän aikana tehtiin jättipalsamin torjuntaa eri keinoin.

Käytännön esimerkkinä maisemanhoidon vaikutuksesta alueen vetovoimaan Sotkamon Metsänhoitoyhdistys harvensi kyläyhdistyksen aloitteesta Pohjavaarantien P-alueen viereistä rantapuustoa avaten kauniit tienvarsinäkymät Nuasjärvelle. Kainuun Maa- ja kotitalousnaiset kartoitti vieraslajiesiintymiä luonnon monimuotoisuuden ja maisema-arvojen kannalta keskeisillä alueilla, joista on tarkoitus aloittaa suunnitelmallinen, pitkäjänteinen ja kokeellinenkin vieraslajien torjuntatyö. Kartoituksen tulokset löytyvät liitteestä x.

Naapurinvaara tarjoaa hyvät puitteet ympäristökasvatukseen liittyville tapahtumille. Tästä esimerkkinä Tenetin koulun 8b-luokkalaiset osallistuivat jättipalsamin torjuntaan syksyllä 2018.

Maisemanhoidon kysely

Alueen asukkaille, mökkiläisille ja maanomistajille toteutettiin talvella 2018 kysely alueen maisemanhoidosta (Liite x). Kyselyä jaettiin 194 kappaletta seudun postilaatikoihin kyläyhdistyksen aktiivien toimesta. Lisäksi kyselyä tiedotettiin lehdissä ja siihen pystyi vastaamaan verkossa kyläyhdistyksen nettisivujen sekä Facebook-sivujen linkin kautta. Kyselyyn saatiin 47 vastausta.

Vastaajista pääosa, 39, oli alueen asukkaita. Neljä vastaajista oli mökkiläisiä ja neljä muita maanomistajia. Vastauksia saatiin joka puolelta seutua. Valtaosa vastaajista antoi ympäristön viihtyisyydelle arvosanan 9 tai 10. Kolmasosa antoi arvosanaksi 8. Näiden lisäksi viihtyisyys sai neljä 7 ja yhden 6 arvosanan. Parhaina asioina alueella vastauksissa toistuivat luonto, näkymät ja kylämaisemat, peltoaukeat ja niityt, uimaranta, luontopolut, vesistöt sekä rauhallisuus. Hienoina luontokohteina tuotiin esiin etenkin ”Louhi” eli Naapurinlouhi, Lepikon lenkki, Nuasjärvi sekä Vaaralan ja Korholan seutu.

”Parasta alueella on uintipaikka rannalla, luontopolut, jossa mahdollisuus liikkua ja retkeillä lasten kanssa, kaunis luonto, myös liikuntamahdollisuus, luontoon tutustuminen.”

”Kauas kantautuvat näkymät, erittäin monipuolinen (näkymät, vesistöt, kasvillisuus).”

”Rauhallinen paikka asua kauniissa maisemassa.”

Kauniiksi näkymiksi tai maisemiksi alueella usea vastaaja mainitsi näkymät Naapurinlouhen kodalta ja Naapurinvaaran laelta, Autiojärven maisemat, Huuskonniemen peltoaukeat sekä Nuasjärven rannat.

”Naapurinlouhi ja kohta, kun tullaan pohjoisen suunnasta Naapurinvaaran päälle huvikeskuksen risteuksen kohdalle ja maisema Vuokatin vaaroille avautuu.”

”Mujethoulunjoen suu (Huuskonniemen ja Kaarreniemen välinen alue).”

”Autiojärven järvimaisema ja vanhat rakennukset alueella.”

”Vaaralan lammashaka.”

Ehdottomasti säilytettävänä asioina mainittiin venesatama, Lepikon lenkki ja UKK-reitti, Naapurinlouhen kota, lintutorni sekä perinnemaisemat. Myös useat vanhat rakennukset kuten vanha koulu, Korholan ja Seppälän kivinavetta sekä työväentalo saivat mainintoja säilytettävänä asioina. Vastaajat toivoivat myös esimerkiksi että alueen maatalous jatkuu, kyläyhdistyksen ja Huvikeskuksen toiminta säilyy.

”Pelot pitää olla viljeltyjä.”

Alueen viihtyvyyttä heikentävinä tekijöinä tulivat esiin etenkin pusikoituminen, vieraslajit ja teiden huono kunto. Kevyen liikenteen väylän puuttumisen mainitsi 14 vastaajaa. Sitä kaivattiin niin Naapurinvaarantien kuin Pohjavaarantien varrelle. Nuasjärven tila huolestutti kaivostoiminnan vuoksi useaa vastaajaa. Laiduneläimet herättivät muutamassa vastaajassa myös huolta. Eläinten arvioitiin esimerkiksi kuluttavan liikaa laidunalueita tai pelottavan matkailijoita.

”Pohjavaarantien vilkas liikenne, rekkoja kulkee paljon. Kun piennar on kapea, se on välillä vaarallista.”

”Vaarantaa turvallisuutta: kevyen liikenteen väylän puute välillä Naapurinvaarantien alaristeys ja Huvikeskuksen risteys.”

”Kevyen liikenteen väylä puuttuu. Tie on vilkasliikenteinen ja pelottava. Asia vähentää alueen virkistyskäyttöä.”

”Vieraslajien leviämisen uhka koko alueelle.”

Hoitoa vaativina kohteina nimettiin Nuasjärvi, lepikot, luontopolut, P-paikka Pohjavaarantien varrella, Taikalähde Autiojärvellä, vieraslajit, lumivauriopaikat, tienvierusryteiköt ja risteysalueiden pusikot, Naapurinvaarantien risteys, vanhat rehukasat yleisen tien varrella sekä ränsistyneet rakennukset. Vastaajista 36 kertoi havainneensa vieraslajeja jättipalsami, lupiini tai jättiputki alueella ja usea heistä oli merkinnyt havaintojaan kartalle.

Alueen hoitamiseksi ja kehittämiseksi ehdotettiin esimerkiksi opastettuja luontoretkiä, pyöräteitä, ratsastusreitistön kehittämistä, vanhan kesäteatterin hyödyntämistä, laiduntamista, levähdyspaikan ylläpitämistä, kierrätysmahdollisuuksien lisäämistä, vieraslajien hävittämistä, pajukkojen raivaamista ja vanhojen rakennusten kunnostusta. Uimarannalle toivottiin WC:tä.

”Ranta-alueita yhteiskäyttöön. Ihana, kun kyläyhdistys on jaksanut kohentaa Napiksen rantaa, uimakoppi, grillikota, ruohonleikkuu jne. Todella huikeaa, arvostamme paljon! Omalta osaltamme perheemme on valmis siivomaan käyttömme jäljet ja pitämään yleisilme siistinä.”

”Tehokas lupiinien hävittäminen. On jo monessa paikassa kasvustoa.”

”Poistaa vieraslajit omalta maa-alueeltani ja lähistöltä.”

”Yhteisen reittiverkoston suunnittelulla ja rakentamisella. Esimerkiksi ratsastusreitistö pohjoiseen aina Kontiomäelle saakka UKK-reittiä pitkin.”

”Naapurinlouhen päältä polutus Louheen, sen reunalle ja alle on hyödyntämätön paikka.”

”Vielä selkeämmät opasteet Louhen kodalle Naapurinvaaran tien varteen.”

”Pusikot pois raivaten, kesäkahvila tai kioski Toimelan läheisyyteen.”

Vastaajista 26 halusi osallistua työhön hoitamalla omia maa-alueita. 16 vastaajaa oli valmis tulemaan myös talkoisiin. Kuusi vastaajaa arvioi voivansa olla mukana hakemassa toimintaan rahoitusta ja viisi osallistua suunnitteluun. Vastaajat jättivät myös yhteystietojaan kyläyhdistykselle. Yksi vastaaja ehdotti maanomistajille koulutusta perinnemaisemien hoitoon.

”Talkoot mielellään viikonloppuna, sellaiseen aikaan, että työssä käyvillä onnistuu. Koko perheen tapahtumana, myös lapsille omaa hommaa. Alueella on paljon lapsiperheitä ja potentiaalia. Siitä osoituksena lapsiperheiden kohtaamispaikaksi varsinkin kesällä 2017 noussut Napiksen uimaranta. Ja kyllä lapsiperhe"ruuhkaa"on ollut tuolla Napiksen kodallakin.”

”Talkootyönä (vieraslaji) kasvustojen pitäminen kurissa ei onnistu.”

Avoimissa vastauksissa venesataman kunnostus ja kyläyhdistyksen toiminta saivat kiitosterveisiä usealta vastaajalta.

”Venesataman kota on aivan ihana!”

”Kiitos, hyvä hanke.”

”Omistaja tekee maallaan mitä haluaa.”

”Lupiineja on teiden varsilla miltei joka paikassa, itse olen poistanut ne mitä olen huomannut.”

”Kiitos kyläyhdistykselle venesatamasta grilleineen! Olisi turvallista jos saataisiin pyörätie Huuskonniemen risteykseen asti. Tie on niin kapea sekä piennar turvaton pyöräillä.”

”Olette oikealla asialla.”

2. ALUEEN ESITTELY

Kylä ja maisema muodostuvat

Naapurinvaara on Vuokatin vaaraketjun pohjoisosassa ja kirjaimellisesti naapuri tunnetulle Vuokatinvaaralle. Naapurinvaara sijaitsee noin 11 km kuntakeskus Sotkamosta luoteeseen, Nuasjärven pohjoispuolella. Vaaran korkeus merenpinnasta on 274,4 metriä. Nuasjärven sijaitessa 137,9 metrin korkeudessa on Naapurinvaaran suhteellinen korkeus 109,1 metriä. (Seitapuro 2005.) Naapurinvaara on jo luonnonolosuhteiltaan omaperäinen alue, jonka maisema on syntynyt kulttuurivaikutteisesti: ihmisen ja luonnon tiiviissä vuorovaikutuksessa. Kainuulle Naapurinvaara on erityinen kohde, koska se on hieno esimerkki kainuulaisesta vaarakylästä. Kylä kuuluu maisemamaakuntaan Kainuun vaaramaa.

Alueen kallioperä on liuskealuetta: kiille- ja mustaliuskeita, kvartsiittia ja dolomiittia. Kvartsiitti on hyvin eroosiota kestävä ja muodostaa maastoltaan selvästi erottuvan Kainuun vaara-alueen. Liuskevyöhyke on ravinteikasta, hedelmällistä kasvualustaa, johon mannerjään sulamisen kuljettamat ravinteikkaat maa-ainekset ovat tuoneet oman lisänsä. Jäätikön liikkumisen kuluttava ja kasaava vaikutus näkyy maastonmuodoissa. Vaaran päältä Nuasjärven rantaan kulkee erityisen emäksinen, amfiboliliuskeinen juonne. Maaperä on moreenia, pellot on raivattu pääosin siltille, paikoin hiekalle. Suunnittelualueella sijaitsee kaksi arvokkaaksi luokiteltua kalliota. Naapurinlouhi on hyvin merkittävä kalliialue ja Rieskavaara luonnon- ja maisemansuojelun kannalta erittäin arvokas kalliialue sekä valtakunnallisesti tärkeä geologinen avain- ja retkeilykohde. Liekö nimellä Rieskavaara tekemistä seudun kaskeamisperinteen kanssa, ”rieskamaa” kun oli tuorekaski, joka poltettiin kohta kaatamisen jälkeen nuoreen lehtimetsään. Rieskavaara on nykyään nuorta talousmetsää. (Keränen 1984, Seitapuro 2005.)

Seudulta on louhittu 1930-luvulla kvartsi eli ukon kiveä useasta kohdasta, missä sitä on ollut riittävän lähellä maan pintaa. Kvartsi vietiin hevosella Nuasjärven rantaan, ajettiin proomulla Kajaaniin ja siitä edelleen Arabian posliinitehtaille. Valkoisia kiviä kerrotaan vieläkin löytyvän kuljetusreitiltä. Kaivauksia tehtiin ainakin Naapurinvaaran rinteillä ja Mustanniemessä, Kalliojärven itärannalla. (Tervo 2008.)

Seudun historiaa

*”Järven itäpuolella peilailee monia isompia ja pienempiä vuoren-selkiä,
joista mainittavin on ”Naapurin vaara”,
joka ikään kuin kutsuen asujamia ympärilleen
tarjoaa parhainta viljelysmaata.
Sen hedelmällisyyden tähden
onkin sen ranta-puolelle syntynyt vankka kylä,
jonka asujat mainitaan varakkaiksi.”*

Tapio-lehti 1870 (Wilmi & Laulumaa 1997).

Seudun asutushistoria ylettyy kauas. Alueen eteläosassa, Nuasjärven rannalla sijaitsevan Tikkalanniemen kautta, on kulkenut Sotkamon reitin veneliikenne ja vanha talvitie. Tenetinjoen muuttuessa Tikkalanniemen kohdalla leveämmäksi uomaksi alkaa Mujehoulunjoki, ”muikkukolo”, kalastuksen kannalta tärkeä paikka.

On arvioitu, että seudulla olisi asuttu jo ennen vuotta 1555, jolloin ensimmäiset Sotkamon savut merkittiin verolle, ja liikuttu sitäkin varhaisemmin. Seutu on siis yksi Kainuun vanhimpia asutusalueita. Varhaisissa maakirjoissa Nuasjärven ja Vihtamon seutu kuuluvat tuolloin laajaan Koutaniemen kylään, myöhemmin Ala-Sotkamoon ja Nuasjärveen.

Kainuuta asuttivat 1500-luvulta lähtien savolaiset uudisasukkaat. Sotkamossa on ollut myös lappalais- ja karjalaisasutusta ja Nuasjärvellä on liikkunut pohjalaisia, kuten liminkalaisia eränkävijöitä. Järvien rannoilla sijanneista asuinpaikoista osa tuli hävitetyksi tai autioitui rappasodan,

katovuosien ja isovihan aikoina. Osa taas on tuhoutunut vedenpinnan tason muutoksissa. Vanhin talon nimi alueella on Koreniemi. Se on sijainnut nykyisen Kaarreniemen puolella, mutta hävitetty 1500-luvulla.

Tenetinrannan Halolankalliosta on löydetty Sotkamon ainoa tunnettu kalliomaalaus, Aarrekallio. Katsottaessa lännestä itään, kuviosta on hahmotettavissa ihmishahmo. Maalaus on todettu esihistorialliseksi, mutta sen ajoitus on yhä avoin. Tenetinvirran etelärannalla on todennäköinen vanha leiripaikka. Pelloilta on löydetty jälkiä kivikautisista asuinpaikoista: pii- ja kvartsi-iskoksia sekä palaneita luita. Löydöt ovat Harjanteen pelloilta Rannankylästä, Tikkalanniemen rantapelloilta sekä Ronkaalan pelloilta Autiojärven rannalta. 1500-luvulla Autiojärvellä kerrotaan olleen Tikkalanniemen talon piilopirtti, johon lähdettiin vainolaisia pakoon. Autiojärvellä on siis pitkä asutushistoria. Myös vuoden 1686 veroluettelossa on merkitty Autiojärvelle asutusta. Naapurinvaaralta on lisäksi löytynyt rautakautinen kirves ja Mujehoulunjoelta historiallisen ajan ommellun veneen kappale.

Asutus keskittyi 1500–1600-luvuilla vielä järvien rannoille ja siirtyi 1700-luvulla myös vaaroille, jolloin Naapurinvaarasta alkoi kehkeytyä alisen Sotkamon huomattava uudisraivausalue. 1600-luvulla Naapurinvaara löytyy kirjoitusasulla *Naborinwara* Kajaanin kesäkäräjien kirjoista.

Tikkalanniemessä ja Mujehoulun Kärnälässä, nykyisen Naapurinvaaran Lomakeskuksen kohdalla, ovat sijainneet yhteiset venevalkamat. Tervakaupan aikaan Tikkalanniemi on ollut tervansoutajien pysähdyspaikka. Seudulla on myös poltettu tervaa: ainakin Kaarreniemessä, Autiojärven ympäristössä ja Naapurinvaaralla on vanhoja tervahautoja. Myös koko Suomen tuntemaa tervakuvastoa on peräisin täältä. Taidemaalari Akseli Gallen-Kallela maalasi Mujehoulunjoen rannalla terveveneitä esittävän taulun ja Rannankylällä kansakoululaitoksen opetusvälineistön tervaiheisen taulun.

Tikkalanniemessä on 1800-luvulla ollut hevoskärryn kantava lossi ja puu-uittojen aikaan uittorakenteita, jotka on myöhemmin purettu. Tikkalanniemen laituri oli yksi vuonna 1883 alkaneen ja vuoteen 1936 jatkuneen Sotkamon reitin höyrylaivaliikenteen tärkeimpiä laitureita. Täällä on myös pidetty Sotkamon ensimmäiset käräjät. Seutuun, jolla on näin pitkä kulku- ja asutushistoria liittyy monenlaisia tarinoita, kuten aarrejuttuja. (Tervo 2008, Huurre et al. 1986, Keränen 1984, Laulumaa 2016, Wilmi et al. 1997.)

Nuasjärven kaksi komeaa niemeä, Kaarreniemi ja Huuskonniemi, kurottavat toisiaan kohti siinä, missä Mujehoulunjoki laajenee järveksi. Nuasjärven rannoilla sijaitsevat Huuskonniemi ja Rannankylä ovat olleet hyvää viljelyalaa, ja niitä leimaavatkin laajat peltoaukeat.

Voimakkaasti säännöstelty Nuasjärvi rajaa etelästä suunnittelualuetta, jonka sisään jäävät pienempinä vesistöinä Naapurinlampi, Kalliojärvi ja Autiojärvi sekä muutamia pieniä, alun perin kaivettuja, lampia. Sotkamon kulttuuriympäristöohjelmassa on kuvattu seudun vesistöreittejä näin komeasti:

Aunojoensuu Kalliojärvellä on erikoisen kaunis pienmaisema vanhan heinäniittyinä käytetyn maaston keskellä. Joki purkautuu Autiojärveen, jonka rannoilla on ehkä eräs kauneimmista yksittäisistä rakennusperintömaisemista Sotkamossa ja siitä matka jatkuu myllynpohjakiveyksiä vilisevää Vihtamojokea pitkin Vihtamolampeen ja edelleen Tenettiin kohdalla, jossa Vuokatinvaaran maisema taustalla avautuu rantamaisema Riivalin pelloille ja pihapiiriin. (Tervo 2008.)

Kaskikulttuurin vaikutukset maisemassa

”Kun Naapurinvaaran karjanpitäjät niittivät ja laidunsivat leppäpohjia, joiden puustoa uusittiin muutaman vuosikymmenen välein, niin vaaralle syntyi se ”naapurivaaralainen” elinympäristö, joka paitsi tuotti karjavaurautta, niin myös monimuotoisen eliöyhteisön sekä luonaan pitävän asuinmaiseman.” (Komulainen 2014).

Naapurinvaaran pinnanmuodot, kallio- ja maaperä, ovat luoneet suotuisan pienilmaston ja lähtökohdan kasvillisuuden kehittymiselle. Ihmisen toiminta on muovannut maisemaa edelleen. Sopivat metsät kaskettiin, luonnonniittyjä ja soita niitettiin ja eläimiä laidunnettiin metsissä. Näin saatiin säästettyä niittyjä, joista piti saada heinää talteenkin. Naapurinvaaran laen ollessa kaskettuna kutsuttiin vaaraa tunturiksi ja ilmeisesti Naapurinlampea Tunturilammeksi (Sotkamon Nuorisoseura 2011).

Kaskeamisen aikaan 1500–1800-luvuilla metsiä poltettiin ruis-, ohra- ja naurishalmeiksi. Kaskeaminen kiellettiin virallisesti vuonna 1851, mutta se jatkui kuitenkin. Seudulla on kaskettu muistitiedon mukaan ainakin vielä 1800-luvun lopussa.

Naapurinvaaran rehevien rinteiden kaskilla suosittiin puina harmaaleppiä, joita harvennettiin polttopuuksi ja lehtikerppujen tekoon. Näin puusto pidettiin sopivan harvana heinän kasvuun. Nopeakasvuisella, lehtensä vihreinä pudottavalla harmaalepällä, oli kaskettujen alueiden puulajina monia etuja. Puiden varjostus piti maan kosteana ja samalla hyödynnettiin lepän typensidontakykyä. Alat kasvoivatkin hyvin heinää, niitä niitettiin ja laidunnettiin.

Syntyi lepikkohakojia ja lepikkoniittyjä, joita oli Suomessa vain Kainuun vaaroilla ja Perämerellä. Naapurinvaaran rinne oli 1800–1900-luvun taitteessa yhtämittaista leppäniittyä latoineen. Niiton loppuessa lepikkoniityt muuttuivat laidunnetuiksi hakamaiksi tai karuuntuviksi lehtimetsiksi. Kainuun harmaaleppähaoista kolme neljäsosaa on Sotkamossa. Varsinaisia lepikkoniittyjä ei Suomessa enää ole. (Sorjamaa 1980, Schulman et al. 2008, Turpeinen 1985, Vainio 2000.)

Arvokas maisema

Naapurinvaaran laen pelto- ja niittymaisemista avautuu näkymiä rinteiden mukaisesti kaarena kulkeviin lepikkorinteisiin sekä peltojen ja asutuksen yli Nuasjärvelle ja Vuokattiin. Pohjoiseen päin Naapurinvaaralta näkyy kauas jatkuva metsämaisema. Myös Naapurinvaara itse on maisema. Vaaraa sivuavalta Pohjavaarantieltä näkyvät Rannankylän peltoaukeat, Naapurinlouhen kallio ja rinteiden lepikkohakojia, Vuokatista katsoen koko Naapurinvaara, vesiltä käsin Huuskonniemi. Kalliojärven rannoilla voi kokea lähes erämaista tunnelmaa. Autiojärvellä järvimaisemaa kehystävät peltomaisemat rakennuksineen. Taustalla vilahtelee tuon tuostakin perspektiiviä antava kaukomaisema Vuokatinvaaralle.

Maisemanhoitoalueeksi voi hakea alue, jonka maisema-arvot on jo tunnistettu ja tunnustettu. Naapurinvaara onkin yksi Suomen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista. Alue esitetään nimellä *Naapurinvaaran vaara-asutus*. Maisema-alueita on Suomessa kartoitettu ja valittu kuvamaan suomalaisen maiseman erityispiirteitä ja herättämään asukkaita ja toimijoita maisema-arvojen säilyttämiseen. Ensimmäinen maisema-alueiden kartoitus on vuodelta 1995. Vuonna 2015 valmistuneessa päivitysinventoinnissa Naapurinvaaraa koskeva alue-ehdotus on laajentunut Autiojärven ympäristöön.

Tätä kirjoittaessa uutta, 2 762 hehtaarin rajausta ei ole vahvistettu, mutta käytämme sitä tämän suunnitelman pohjana. Naapurinvaaran arvoista päivitysinventoinnissa on sanottu seuraavaa: ”*Naapurinvaaran vaara-asutus on ainutlaatuinen yhdistelmä tasapainoista rakentamista, arvokkaita luonnonympäristöjä ja laajoja perinnebiotooppeja*” (Muhonen ja Savolainen 2015).

Vaaramaisemat ovat houkuttaneet myös taidemaalareita ja valokuvaajia. Naapurinvaara oli esimerkiksi yksi I. K. Inhan kuvauskohteista. Inhaa on kuvailtu suomalaisen valokuvataiteen suureksi mestariksi.

*”Laiva heittää matkailijan
Naapurinvaaran juurelle Kärnälän rantaan.
Siitä hänen sopii poiketa Naapurinvaaralle,
ennen kuin Vuokatile lähtee,*

*ja luoda ensimmäinen yleiskatsaus
Sotkamon vesille ja maille ja nähdä
varsinkin Vuokatti koko uljauudessaan.
Naapurinvaara omastakin puolesta on viehättävä.
Suurin osa siitä on niittynä, joka kasvaa tuoksuvaa
vaaranurmea. Kansa on näillä seuduilla keksinyt
erikoisen keinon tämmöisen vaaraniityn voimas-
sa pitämiseksi. Se säästää leppiä kasvamaan siksi
etäällä toisistaan, että pensaiden leviävät latvat
lähestyvät toisiaan, mutta juurelle jää vapaata maata.
Leppien alla menestyy oivallisesti pehmeä, mehu-
kas heinä, latvukset suojelevat maata kuivumasta
ja lisäksi joka syksy lannoittavat sitä
helposti mätänevillä lehdillä. Rinne on kuin
yhtämittaista puistoa, mutta kun pensaikkoon as-
tuu niin huomaakin sen olevan niittyä.
Naapurinvaaralta näkyy Vuokatti
vieläkin suureellisempänä kuin selältä.”*

I. K. Inha 1957: Pohjolan maisemia vuosisadan
vaihteessa.

Inhan kuvat kiinnittävät Naapurinvaaran maisemat suomalaisen maisemakuvauksen historiaan. Kuvien kautta voimme verrata maiseman kehitystä ajan myötä. Muutokset elämänmuodoissa ja maataloudessa muuttavat maaseutumaisemaa: peltoja, reunavyöhykkeitä, niittyjä ja laitumia. Ihmisvoimin on vaikeaa, jos ei mahdotonta, ylläpitää aiemmin laidunnuttua maisemaa ilman eläimiä. Naapurinvaaralla kyläyhdistys ja asukkaat ovat sinnikkäästi etsineet jatkoa laidunnukselle, joka on yksi alueen maiseman tunnuspiirre.

Kartoitettu kylämaisema

Naapurinvaara on erityisyytensä vuoksi alue, josta on tehty lukuisia selvityksiä ja suunnitelmia vuosien varrella. Työ ei ole jäänyt vain suunnitteluasteelle, vaan seudun eteen on toimittu monella rintamalla ja suunnitelmia on myös toteutunut: niin maanomistajien, viljelijöiden, laidunpalveluyrittäjien ja yhdistysten aktiivien toimista aina esimerkiksi Sotkamon kunnan ja Kainuun ELY-keskuksen rahoittamiin töihin ja hankkeisiin.

Arvokkaan maisema-alueen hoitoa suunniteltaessa on hyvä arvioida maiseman rakennetta eli tehdä niin sanottu maisema-analyysi. Tämän suunnitelman hoitosuosituksen laatimisessa käytettiin Naapurinvaaran yleiskaavaa varten vuonna 2014 tehtyä maisema-analyysiä ja verrattiin sitä 20 vuotta sitten kylämaiseman tavoitesuunnitelman yhteydessä tehtyyn maisema-analyysiin. Näissä oli arvioitu seudun maisemallisesti tärkeimmät kohteet, maiseman vahvuudet ja ongelmakohtat. Maisema-analyysit koskevat kuitenkin vain osaa suunnittelualuetta. Tietoja täydennettiin muilla seudusta tehdyillä selvityksillä, maastokäynneillä ja paikallisten tämän päivän näkemyksillä.

Naapurinvaaralla on yleiskaava vuodelta 2016. Yleiskaavatyö käynnistyi Naapurinvaaran aktiivisen kyläyhdistyksen aloitteesta. Yhtenä pontena oli kylälle tehty kaivosvaltaushakemus, joka peruttiin myöhemmin. Sotkamon kunnassa todettiin, että alueelle suuntautuu sellaisia rakennuspaineita, että kaavoitus kannattaa tehdä, etenkin kun on kyse arvokkaasta maisema-alueesta. Yleiskaavoituksen tavoitteena oli suunnitella maankäyttö siten, että maisemalliset arvot, rakentaminen ja muu maankäyttö voidaan sovittaa yhteen. Kaavan laatimisessa otettiin huomioon Naapurinvaaran

kyläsuunnitelman tavoite: *Naapurinvaara kehittyy vaalien arvokasta kulttuuriympäristöä ja perinnemaisemaa sekä rakentamista ohjataan niin, että Naapurinvaara säilyy maaseutumaisena arvokkaana perinneympäristönä.* (Sotkamon kunta 2016.)

Sotkamon kunta teetti yleiskaavatyötä varten Naapurinvaaran maisemaselvityksen (2014). Sen lisäksi kaavan Luonto- ja maisemaselvityksessä (2010) ja sitä täydentävässä Pesimälinnusto- ja liito-oravaselvityksessä (2015) selvitetään luontoympäristön perustekijät ja kerrotaan viimeisintä kartoitustietoa alueen luonnonolosuhteiltaan ja maisemaltaan tärkeimmistä kohteista ja niiden lajistosta. Koska viimeisimmät lajistokartoitukset alueen keskeisiltä osilta oli tehty yleiskaavaa laadittaessa, ei tätä suunnitelmaa varten ollut tarvetta tehdä uusia lajistokartoituksia. Tässä yhteydessä kartoitettiin ainoastaan vieraslajiesiintymät torjuntatyön tehostamiseksi luonnon monimuotoisuuden ja maisema-arvojen kannalta keskeisimmillä alueilla. Kartoituksen tuloksia ja toimintaohjeita torjuntaan on liitteessä x.

Alueen perinnemaisemia on kartoitettu ja arvokkaimpia koottu julkaisuun Kainuun perinnemaisemat (2000) ja sen täydennys (2005). Kohteita on tarkistettu maastossa vuosina 2010–2011 ja niiden tietoja päivitetty sen mukaan. Päivitettyjä tietoja ei ole julkaistu.

Tärkeitä taustatietoja suunnittelulle olivat myös ELY-keskuksen Maisemat Ruotuun -hankkeen aikana tekemä Naapurinvaaran maisemasuunnitelma (2013), Sotkamon kulttuuriympäristöohjelma (2008) ja Naapurinvaaran luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma (2005).

Naapurinvaaralle tehtiin vuonna 1996 laajalla yhteistyöllä kylämaiseman tavoitesuunnitelma. Monet suunnitelluista asioista ovat toteutuneet 20 vuoden aikana. Polkuverkostoa ja venesatamaa on kehitetty, perinnemaisemien laitumia on alettu hoitaa uudelleen. Vuosien kuluessa maisemanhoitoon ovat osallistuneet kyläläiset, maanomistajat, viljelijät, maisemanhoitoyrittäjät sekä useat talkooporukat. Maisemanhoitoa ovat edistetty myös erillisten hankkeiden ja Kainuun ELY-keskuksen koordinoimien ympäristönhoitotöiden (YTY) avulla. Naapurinvaaralla on muun muassa toteutettu ehkä yksi Kainuun suurimmista perinnebiotooppien kunnostustöitä, jonka yhteydessä raivattiin satoja motteja puustoa, jotta laidunnusalue saatiin otettua uudelleen käyttöön.

Perinnemaisemat

Naapurinvaaralla on useita perinnebiotooppeja eli perinteisen laiduntamisen tai niiton myötä syntyneitä elinympäristöjä: hakamaita, metsälaitumia ja niittyjä. Osalla alueista on hyvin pitkä, kaskeamisen aikaan alkanut laidunhistoria. Ilman hoitoa nämä alueet muuttuvat ja esimerkiksi harmaaleppähaat vaihettuvat kuusikoiksi.

Puustoisilla hakamailla aluskasvillisuudessa vallitsee metsäkasvillisuuden sijasta niittykasvillisuus. Hakamailla ja **niityillä** kasvaa muun muassa päivänkakkaraa, ahomansikkaa, jäkkiä, särmäkuismaa, rohtotädykettä ja kaskimaiden vanhaa kasvia, ruusuruohoa. **Metsälaitumilla** puusto on hakamaita tiheämpää, mutta metsässä on kuitenkin niittyaukkoja; ruohoja ja heiniä kasvaa enemmän kuin vastaavalla metsätyypillä yleensä. Puusto on usein vaihtelevan ikäistä ja puiden alaoksia on syöty. Kuivat niityt ovat **ketoja**. Esimerkiksi Keskitalon laitumen rinteessä on pienruohovaltaista katajakettoa, joka näkyy hienosti kylämaisemassa.

Naapurinvaaran perinnemaisemien kartoituksissa on vuosien varrella arvioitu alueiden lajistoa ja edustavuutta niittyinä, metsälaitumina tai hakamaina. Inventoidut perinnebiotoopit on esitetty kartassa x. Alueiden arvot, rajaukset ja osa-alueiden nimet ovat päivittyneet viimeisen maastotarkistuksen myötä. Arvotuksilla on myös käytännön merkitystä: valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden hoidosta saa korkeampaa hoitotukea.

Alueella on useita maakunnallisesti arvokkaita (M) ja paikallisesti arvokkaita (P) perinnemaisemia. Arvokkaista alueista hoidon piirissä perinnebiotooppi-sopimusehdoin ovat Heikkilän metsälaidun, Keskitalon haka (M ja P), Keskitalon laidun, Naapurin metsälaidun, Niskalan lepikkohaka, Osmolan metsälaidun, Schroderuksen eteläinen haka, Vaaralan laidun ja Ylipellon haka. Yhteensä

perinnebiotooppi-sopimusehdoin hoidossa on tätä kirjoittaessa 74,08 hehtaaria. Kaikki arvokkaat kohteet eivät ole tällä hetkellä minkään hoidon piirissä.

Kohteiden tietoja löytyy seudusta tehdyistä julkaisuista, mutta koska alueet muuttuvat jatkuvasti ollessaan joko hoidon piirissä tai vailla hoitoa, julkaisujen tiedot eivät kaikki ole täysin ajan tasalla. Varsinaisten inventoitujen perinnebiotooppien lisäksi seudulla on muitakin paikkoja, joilla on pitkä laidunhistoria, kuten Aunojoen suun entiset hakamaat Kalliojärven ja Autiojärven välillä sekä Topinniemen lehmihaka Mujehoululla. Kohteita, joilla on pitkä laidunhistoria ja joita laidunnetaan yhä tavanomaisina laitumina, ovat esimerkiksi Järvelän laidunmaat Autiojärvellä ja Kauniston pihalaitumet.

Niiton ja laidunnuksen myötä perinnemaisemille on syntynyt erityinen kasvillisuus ja sillä viihtyvä eläimistö, jotka heikkenevät ja katoavat, jos maankäyttö muuttuu. Laidunmetsät tihenevät ja avoimien alueiden niitosta ja laiduntamisesta hyötyvä lajisto vähenee. Usein kohteet vesoittuvat ja pusikoituvat. Maaseutu muuttuu, eikä Naapurinvaaraan ole jämähtämässä paikoilleen. Osa alueen luonnonkauneudesta perustuu laidunnukseen ja niittoon, jotka eivät ole museointia vaan kuuluvat ympäristösopimuksineen myös nykyajan maatalouteen. Maanomistajien, viljelijöiden, yrittäjien ja kyläyhdistyksen aktiivisen toiminnan ansiosta kyytöt, lapinlehmät, nuorkarja, Aberdeen Angus-karja, suomenlampaat ja kainuunharmakset laiduntavat yhä Naapurinvaaran perinnemaisemissa.

Alkuperäisrodut Naapurinvaaran laitumilla esittäytyvät

Kyyttö

Suomen vanhin lehmärotu itäsuomenkarja eli kyyttö oli katoamassa 60-luvulla; eläimiä oli jäljellä vain 60 yksilöä. Kainuun ammattiopiston Seppälän koulutila säilyttää rotua. Punaruskeat kyytöt ovat hyviä maisemanhoitajia. Rodun maitoa ja lihaa pidetään herkkuna.

Alkuperäisrodut kuten kyyttö ovat hyviä luonnonlaiduntajia, koska ne ovat kevytrakenteisia ja ravintotarpeeltaan vaatimattomia. Myös hiehot, vasikat ja emolehmät vasikoineen sopivat luonnonlaiduntajiksi. Kohdatessaan ihmisen esimerkiksi Naapurinvaaran luontopolulla ne ovat uteliaita mutta rauhallisia. Myös alueella laiduntava lapinlehmä eli pohjoissuomenkarja on ainoastaan Suomessa elävä alkuperäisrotu.

Kainuunharmas

Alkuperäislammasrotu kainuunharmas oli kuolla sukupuuttoon 1980-luvulla. Kannan elävä geenipankki on Pelson vankilatilalla.

Harmaan eri sävyisen kainuunharmaksen villasta saa pehmeää hienokiiltoista lankaa. Luonteeltaan kainuunharmakset ovat uteliaita ja ihmisystävällisiä.

Luonnon monimuotoisuus

Naapurinvaara on maaperänsä ja pienilmastonsa vuoksi poikkeuksellisen ravinteikasta seutua. Alue kuuluu Kainuun letto- ja lehtokeskuksen alueelle. Kasvillisuuden eteläisiä piirteitä vahvistaa monien vanhojen laitumien sijainti Naapurinvaaran etelään avautuvilla rinteillä. Kaskeamalla, laiduntamalla ja niittämällä syntyneitä harmaaleppähakoja on paikoin jäljellä. Puustossa on myös runsaasti tuomea. Alueen yleisin metsätyyppi on lehtomainen, harmaaleppä- tai kuusivaltainen kangas. Metsät ovat pääosin eri ikäisiä talousmetsiä. Vanhaa metsää on ehkä laajan kaskeamisen vuoksi vain pienillä aloilla, mutta ne ovat komeita, järeäpuustoisia kuusikoita. Alueella on paljon lehtoja, jotka ovat metsälain mukaisia tärkeitä ja säästettäviä elinympäristöjä. Purot ja puronvarret ovat myös tällaisia metsälain mukaan huomioitavia kohteita. Esimerkiksi Naapurinlammelta lähtevää Myllypuroa on kuitenkin kaivettu ja suoristettu niin, että uoma muistuttaa lähinnä valtaojaa. Naapurinvaaran

yleiskaavan mukaiset luonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen tärkeät alueet (luo-alueet) löytyvät tämän suunnitelman liitteestä X.

Naapurinlouhi ja Rieskavaara ovat arvokkaita kallioalueita. Alueella on yksi Natura-alue, Peltolan haka. Haan yläosassa on kuusimetsälaidunta, notkossa harmaaleppähakaa ja paahteisella kohdalla ketoa. Natura 2000-alueiden verkoston avulla suojellaan tärkeitä luontotyypppejä ja lajeja. Tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen.

Naapurinvaaralla on silmälläpidettävää niittylajia, ketonoidanlukkoa, Suomen EU-vastuulajia, punakonnanmarjaa, uhanalaisia valkovuokkoa ja mäkihorsmaa sekä harvinaisia kaihe- ja lehto- orvokkia, pohjanruttojuurta ja kotkansiipeä. Naapurinvaaran yleiskaava-alueelta on löydetty eri yhteyksissä 27 uhanalaista tai silmälläpidettävää lajia, 27 niin sanottua Suomen direktiivilajia ja 22 EU-erityisvastuulajia. Näissä lajeissa on mukana niin lintuja, kasveja ja sammalia, sekä esimerkiksi uhanalainen silokääpä ja kulmaneilikayökkönen. Tämä kertoo alueen monipuolisesta luonnonympäristöstä, vaikka esimerkiksi suot ovat alueella pieniä painanteita ja Savisuo ja Härkösuu ovat ojitettuja. Vanhoja uhanalaishavaintoja on suovalkusta ja paunikosta, jota on tavattu Kalliojärven rannalla (Hertta-tieto).

Naapurinvaaralla on kaksi liito-oravan lisääntymis- ja levähdysaluetta, jotka on merkitty yleiskaavakarttaan. Laji asustaa mieluiten lehtipuu- ja sekametsissä, mistä löytyy sille sopivia kolopuita. Harmaalepän norkot ovat tärkeitä liito-oravan ravinnossa. Liito-orava on itäinen laji ja Suomi sen läntisin asuinseutu. Tämän vuoksi liito-orava on rauhoitettu laji, jonka käyttämien alueiden hävittäminen ja heikentäminen on kiellettyä.

Huuskonniemen ja Rannankylän laajat peltoalueet ovat rikkaita linnustopaikkoja etenkin muuttoaikaan. Mujehoulun lahti avautuu aikaisin keväällä ja rannan lintutorni on kevätmuuton hieno seuranta-alue. Myös Naapurinlammen läheiset metsät ja pellot ovat tärkeitä linnustoalueita. Muuttoaikaan joutsenten, hanhien ja kurkien lisäksi muun muassa kapustarinta- ja suokukkoparvet pysähtyvät pelloilla ja Mujehoulun lahden ympäristössä. Naapurinvaaralla viihtyvät myös tilit ja pikkutikka. (Rajamäki 2010 ja Seitapuro 2005.)

Avoimet, viljellyt pellot ovat oleellinen osa alueen arvokasta maisemaa. Maatalousympäristöjen monimuotoisuutta on pyritty edistämään esimerkiksi tunnistamalla kohteet paremmin. Naapurinvaaran luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmassa (2005) löydettiin 62 niin sanottua LUMO-kohdetta, joista puolet oli perinnebiotooppeja, suurin osa hakamaita. Kohteet löytyvät tämän suunnitelman liitteestä x.

Hakamaiden jälkeen yleisin tunnistettu LUMO-kohde alueella olivat peltojen puustoiset saarekkeet. Tällaiset reunavyöhykkeet ovat usein syntyneet laiduntamisen tuloksena, ja etenkin jos ne sijaitsevat tilakeskuksen lähellä, on niiden avoimena pitämistä saatettu jatkaa myös muun viljelyn yhteydessä. Reunavyöhykkeillä ja puusaarekkeilla on merkitystä luonnon monimuotoisuuden ja riistanhoidon kannalta. Löydettyissä LUMO-kohteissa oli myös pientareita ja kiviaitoja. Näitä kohteita voi hoitaa omaehtoisesti lisäten näin esimerkiksi hyödyllisten pölyttäjien määrää alueella. Hoitoon voi hakea myös tukea.

Naapurinvaaralla oli vuosina 1995–2000 monipuolista hyönteisten seuranta, jonka aikana tavattiin jopa 556 perhoslajia ja 49 ihmisille elintärkeää pölyttäjähönteislajia. Seurannassa katsottiin, mitä tapahtui lähes umpeen kasvaneen Ellukan lepikkohaahan ja sen lähistön hyönteislajistolle, kun alueen laidunnus alkoi uudelleen. Huomattiin, että laidunnuksen loputtua lajisto oli taantunut nopeasti, mutta uudelleen aloitetun laidunnuksen myötä lajeja alkoi palata takaisin.

Naapurinvaaran perhoslajien määrä kertoo suotuisasta pienilmastosta, kukkivien kasvien monipuolisuudesta ja siitä, että seudulla on useita lajeille sopivia alueita kuten perinnebiotooppeja. Jos yksittäinen alue onkin muuttunut, ovat perhoset kuitenkin pystyneet säilymään lähialueella. Niin sanottujen ydinalueiden säilyminen on kuitenkin tärkeää. (Leinonen ja Itämies 2011.)

Pakkasmittari ja vattukehrääjä

Pölyttäjien, kuten perhosten, vaikutus luonnonkukkien ja monen viljelykasvin menestymiseen, muiden eläinten ravinnonsaantiin ja näin koko luonnon tasapainoon on merkittävä.

Naapurinvaaralla Kainuuta ajatellen eteläistä lajistoa edustaa pakkasmittari. Kasvillisuuden monimuotoisuudesta kertovat savuleppämittari, vattukehrääjä ja koivikkopörhömittari. Hakamailla viihtyy herukkaperhonen.

Rakennusperintö

Naapurinvaara on arvioitu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi Museoviraston RKY-inventoinnissa vuonna 2009. Nämä niin sanotut RKY-kohteet edustavat maamme kehitysvaiheita ja ovat historian kuvastajia. On tärkeää, ettei näillä alueilla tapahdu muutoksia tai rakentamista, joka on olennaisesti ristiriidassa alueiden kulttuuriympäristöarvojen kanssa.

Alueen asukkaille ja muille kiinteistönomistajille RKY-arvosta voi olla myös konkreettista hyötyä, koska RKY-kohteet ovat etusijalla rakennusperinnön korjausavustuksia myönnettäessä.

Naapurinvaaran asutus on keskittynyt nauhamaisesti teiden varsille ja peltojen läheisyyteen. Rakennuskanta on eri aikakausilta, kokonaisuutena se on hyvin maisemaan sopiva ja rikas. Pääosin talokanta on sodanjälkeistä ja uutta rakentamista. Tehty yleiskaava kertoo uusista rakennustarpeista. Suunnittelualueella on runsaasti arvokkaita rakennuksia. Naapurinvaaran laella sijaitsevat Korholan kantatilan komea kivinavetta ja erikoinen päremansardikattoinen vilja-aitta. Naapurinvaarantieltä Pekkilään kulkeva Vaarantie tuo rakennusperinnön lähelle kulkijaa menen aivan Keskitalon arvokkaan pihapiirin, Osmolan kauniin puutarhamaisen pihapiirin, sekä Isoahon, Kotiahon ja Paavolan pihapiirien ohitse.

Muita arvokkaita rakennuksia tai pihapiirejä alueella ovat ainakin Kestin torppa Rannankylällä, Kunnas, Määttälä, Ylipelto, Loso ja Naapurinvaaran vanha koulu Naapurinvaaralla, Aholan torppa, Perttula ja Seppälä Perttulantiellä, Sarkkila ja Tikkalanniemi-Sillankorva Tikkalanniemellä, Mustanniemi Kalliojärvellä. Autiojärvellä sijaitsevat Murju sekä Autiojärvi ja Ronkaala kahden kivinavetan pihapiirineen. Huuskonniemessä on rakennusteknisesti arvokas Kärennivun huvila. Alueella on useita vanhoja aittoja, latoja, riihiä, luhteja ja pajoja, joista mainittakoon Tikkalanniemen riihilato, joka on perimätiedon mukaan säästynyt isovihan aikaiselta hävitykseltä ja olisi näin todella vanha.

Sotkamon kulttuuriympäristöohjelmassa on kerrottu alueen kymmenistä arvokkaista rakennuksista ja pihapiireistä elävällä tavalla. Julkaisussa on paljon kiinnostavaa ja ainutlaatuista tietoa rakennusten ja seudun historiasta sekä hoito-ohjeita rakennuksille.

Kainuun maakuntakaavassa maakunnallisesti arvokkaiksi kulttuurihistoriallisiksi kohteiksi on Naapurinvaaran alueelta osoitettu Naapurinvaaran tanssilava ja Naapurinvaaran työväentalo. Molemmat kohteet on merkitty suojeltaviksi rakennuksiksi yleiskaavassa.

Näkyvällä paikalla Naapurinvaarantien varrella jyrkässä rinteessä sijaitseva Naapurinvaaran työväentalo on vanhin pystyssä oleva Sotkamon työväentalo. Talon vanhin osa on vuodelta 1909–1912, uudempi 1926. Rakennuksessa on kolme huonetta, sali, lukusali ja ”kyökki”. Talossa pidettiin iltamia, esitettiin näytelmiä ja 1950-luvulla jopa elokuvia. Naapurinvaaran työväenyhdistys vuokrasi taloa myös muiden yhdistysten käyttöön esimerkiksi veistokoulua ja juhannusjuhlija varten. Toiminnan hiivuttua talo lahjoitettiin vuonna 2006 alkuperäisen kantatilan omistajille. (Tervo 2008, Kainuun Museo 2006.)

Naapurinvaaran laella sijaitsee Naapurinvaaran huvikeskus. Vaaranlakea on käytetty juhla- ja kokoontumispaikkana niin kauan kuin seudulla on asuttu. Ensimmäinen merkintä Naapurinvaarasta huvipaikkana on vuodelta 1887. Silloin Korholan maista lohkaistiin 20 aarin suuruinen palsta

haminamaaksi yhteiseen käyttöön. Paikalla on myös matkailuhistoriaa. Muun muassa Kajaanin herrasväki saapui höyrylaivojen aikaan nauttimaan kesäpäivistä vaaramaisemissa nousten rinteitä Nuasjärveltä vaaralle. Matkasuuntia Suomessa 1888–1890 -kirjassa annettiin tarkkoja ohjeita, kuinka seudun maisemia saattoi päästä ihailemaan.

Naapurinvaaran laen tanssipaikalle rakennettiin ensimmäinen oikea rakennus vuonna 1946 SKDL:n Naapurinvaaran yhdistyksen toimesta, sen korvasi nykyinen lava vuonna 1959. Sotkamon Nuorisoseura ry osti keskuksen vuonna 1991. Tanssilavan läheisyydessä toimi myös kesäteatteri vuosina 1984–1991. Nykyään "Napiksen" tanssilava on nykyaikainen remontoitu huvikeskus, jossa käy vuosittain noin 40 000 asiakasta, ja se on saanut lukuisia alan tunnustuksia. Sotkamon Nuorisoseura pyörittää tanssilavaa talkoovoimin. (Sotkamon Nuorisoseura 2011, Tervo 2008.)

Lepikon lenkillä ja muut luontopolut

Naapurinvaaran vetovoima tukeutuu vahvasti sen valtakunnallisestikin merkittäviin maisema-arvoihin. Tanssilava, Naapurinvaaran Lomakeskus ja Vuokatin matkailualueen läheisyys tuovat jo nyt paljon kävijöitä kylälle. Naapurinvaaran monimuotoiseen luontoon, maisemiin ja laidunalueisiin on helppo tutustua polkuverkoston ansiosta. Polkujen ja laidunten yhdistäminen nähtävyydeksi oli yksi suunniteltu toimenpide kylämaiseman tavoitesuunnitelmassa ja se on siis toteutunut.

Keskeiselle polulle, Lepikon lenkille, voi lähteä Naapurinvaaran koululta, Perttulan pihapiirin viereiseltä P-alueelta tai Pohjavaarantien varrelta, Naapurinvaaran Lomakeskusta vastapäätä. Polku vie Naapurinlouhen huipulle hoidossa olevien laitumien, kuten Naapurin metsälaitumen ja Ylipellon lepikkohaahan poikki. Naapurinlouhella on kota ja sieltä avautuu komea näköala Rannankylälle ja Nuasjärvelle. Polun pituus on 3,4 km, kodalla käyden 3,9 km. Polun alussa on 0,8 km pituinen lasten lenkki, jossa on lapsille suunnattuja infotauluja. UKK-vaellusreittiä voi kulkea Tikkalanniemestä Rannankylän ja Naapurinvaaran kautta Losolle saakka. Talvisin koululta lähtee 2,5 kilometrin pituinen latulenkki. Kaarreniemessä on laavu.

Pohjavaarantiellä sijaitsevan Naapurinvaaran Lomakeskuksen rannassa on kaikkien käytössä oleva lintutorni, jonka opasteissa kerrotaan mielenkiintoisesti seudun monipuolisesta linnustosta. Lintutornista on näkymät Nuasjärvelle ja Huuskonniemelle.

Erikoisuutena kerrottakoon, että 1976 kylälle perustettiin joitakin vuosia toiminut Naapurinvaaran Luonto- ja leikkipuisto. Puisto sijaitsi aivan Pohjavaarantien varrella, Naapurinvaaran etelärinteellä kahden pellon välissä. Puistossa laidunnettiin lampaita, vasikoita, vuohia ja jopa poroja. Kävijöitä tutustutettiin alueen geologiaan, laiduntaviin eläimiin, luonnonvaraisiin kasveihin ja paikalle istutettuihin kasveihin. (Sorjamaa 1980.)

Kyläelämää ja yrittäjyyttä

Naapurinvaara on houkutteleva ja elinvoimainen asuinalue. Suunnittelualueella on noin 193 taloa ja 395 asukasta. Vapaa-ajan asuntoja alueella on 70.

Suunnittelualueella on yhdeksän maataloustukia saavaa maatilaa. Tiloilla on peltoja viljelyksessä myös alueen ulkopuolella ja toisaalta alueella on myös peltoja, joita viljelee tila kylän ulkopuolelta. Lypsykarjatiloja on neljä. Eläinmäärältään tilat ovat isoja, pienimmässäkään on muutamia kymmeniä lemmiä ja suurimmassa lähes sata. Huuskonniemellä sijaitseva Huuskolan tila jalostaa maitoa Maatalon Jäätelö -konseptin mukaan. Naapurinvaaran yleiskaavaan on merkitty kaksi kotieläintalouden suuryksikön aluetta, joista toinen on toteutunut.

Tiloilla viljellään nurmea, rehua ja viljaa, kasvinviljelytiloja on neljä, puutarhatiloja yksi. Ohran ja kauran ohella viljellään myös vehnää. Osa alueen nurmista ja pelloista on luomutuotannossa. Tilat ovat Kainuun kärkeä rehutalouden osaamisessa ja Ari Korhosen Viitalan tila palkittiin vuonna 2017 Suomen parhaana nurmenviljelyn kehittäjänä ja osajana. Maatilakykentäisiä maaseutuyrityksiä on alueella yhteensä puolenkymmentä kappaletta. Lisäksi suunnittelualueella toimii ainakin kaivinkone-

ja maansiirtoyritys sekä LVI-alan yritys. (Sotkamon kunnan maaseutupalvelut).

Pohjavaarantien varrella sijaitsee vuodesta 1999 toiminut, ympärivuotista majoitus- ja ruokapalvelua tarjoava Naapurinvaaran Lomakeskus. Samalla paikalla oli 1600-luvulla Kärnälän kestikievari. Majoitusta on tarjolla niin mökeissä kuin caravan-alueella. Päärakennuksesta löytyy kahvila- ja ruokapalveluja ja sitä voi vuokrata monenlaisten tapahtumien käyttöön. Lisäksi Lomakeskus tarjoaa pitopalveluja. Alueella on myös muita vuokramökkejä. Vaaran huipulla sijaitseva valtakunnallista kärkeä edustava Naapurinvaaran huvikeskus toimii lavatanssien ja muiden tapahtumien järjestämipaikkana ympäri vuoden.

Ammattiosuudesta on löytynyt toki aina. Kalliojärvellä on pyörinyt Mustaniemen paja, Naapurinvaaralla kylämeijeri ja Autiojärvellä kotitarvemylly. Naapurinvaaralla on toiminut vuonna 1912 perustettu maamiesseura, jolla oli kolme erillistä koneosuuskuntaa, sekä kolmenkymmenen jäsentilan karjantarkkailuyhdistys. Tikkalanniemessä on ollut 1800-luvun lopussa kauppa ja Hiltulan talon mailla 1919 perustettu osuuskaupan haaraliike.

Naapurinvaaralla toimii Naapurinvaaran Vesiosuuskunta, jonka alueella on sekä vesi- että viemärijohtoverkosto. Verkostot eivät yllä koko suunnittelualueelle. Muita alueella toimivia yhdistyksiä ovat Naapurinvaaran kyläyhdistys, Naapurinvaaran ja Sotkamon Nuorisoseurat sekä metsästysseura Naapurinvaaran-Torinkylän Erä ry.

Alueen elinvoimasta kertoo toimiva kyläkoulu, **Naapurinvaaran koulu**, jota kävi 2017–2018 lukuvuonna 46 oppilasta (luokat 1–6). Koulun perusti kirjailija ja kansanperinteen kerääjä, Heikkilän talon isäntä Heikki Meriläinen, laskettuaan kylässä olevan 186 kouluikäistä lasta. Koulun perustamisvaiheet ovat värikkäät. Koulu toimi 25.1.1987 lähtien Heikkilän talossa. Varsinainen koulurakennus rakennettiin kirkon hirsistä. Rakennus valmistui vuonna 1894, mutta paloi jo 1919 ja koulu siirtyi Korholan taloon vaaran korkeimmalle laelle.

Seuraava hirsikoulu valmistui vuonna 1923, rakennuksen tyyli viittaa kansallisromantiikkaan ja nikkarityyliin. Koululla vietettiin vuosien varrella lukuisia tilaisuuksia kuten Valon juhlaa vuonna 1949 sähköjen tullessa Naapurinvaaralle. Vanha koulurakennus jäi sittemmin pois käytöstä aikanaan epäonnistuneen remontin vuoksi. Ala-aste toimii sen viereen vuonna 1957 rakennetussa koulussa. (Tervo 2008, Vinha-Mustonen 1987.)

Puusepäntoiminta Vaaksa kunnosti vuonna 2017 vanhan koulurakennuksen toimitiloikseen perinnerakentamista kunnioittaen. Vanhan veistoluokan ja liikuntasalin muodostama yhtenäinen tila mahdollistaa ammattimaisen puusepäntoiminnan harjoittamisen sekä pienryhmille suunnattujen käsi- ja puutyökurssien järjestämisen.

Naapurinvaaralaisia: Taikojen Lönnrot

Naapurinvaaralla asunut Heikki Meriläinen (1847–1939) oli kouluja käymätön talonpoika ja seppä, joka opetteli kirjoittamaan 30-vuotiaana. Meriläinen kiinnostui kansanperinteestä niin, että keräsi 10 vuoden aikana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle merkittävän, 4439 yksikköä käsittävän arkiston kansanperinnettä, etenkin taikoja ja loitsuja kiertäen Kainuuta, Lappia ja Vienan Karjalaa. Meriläisellä oli omia näkemyksiä Kalevalasta ja tavoitteena kirjoittaa eräänlainen oma tekstien kääre. Hän saikin lisänimen Taikojen Lönnrot. Meriläinen kirjoitti itse 21 julkaistua tekstiä tai romaania, joista osa on elämäkerrallisia, kuten Kuppari-Maija ja Korpelan seppä. (Kurki 2002.)

3. SUUNNITELMA

Hoitosuosituks

Tässä suunnitelmassa esitetyt hoitosuosituks on laadittu aiempiin suunnitelmiin ja kartoituksiin nojaten yhteistyössä kyläläisten ja muiden sidosryhmien kanssa. Suositusten toteuttaminen on vapaaehtoista.

Hoidon päämäärä

Naapurinvaaran maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman päämääränä on edistää lukuisten aluetta koskevien suunnitelmien, kaavojen sekä kyläläisten toiveiden toteutumista. Suunnittelualueen tilat ovat pääosin yksityisomistuksessa, valtion metsää alueella ei ole. Yritykset, yhteisöt ja Sotkamon kunta omistavat yksittäisiä tiloja ja alueella on myös joitakin yhteisiä alueita. Raivaaminen, niitto ja muu maisemanhoito vaativat aina maanomistajan suostumuksen.

Aluetta koskevissa selvityksissä ja kyläläisten näkemyksissä toistuvat maiseman kannalta keskeisinä ongelmina **peltojen poistuminen käytöstä tai peittyminen näkyvistä, laidunnuksen väheneminen, pusikoituminen ja sitä kautta maiseman umpeenkasvu. Myös peltojen metsitys tulee esiin. Uutena ongelmana tätä suunnitelmaa tehtäessä nousivat esiin vieraslajit.**

Näkymät ja avoin maisema

Naapurinvaaran laella on avointa, hoidettua peltomaisemaa, vanhoja niittyjä ja laidunnuksessa olevia alueita. Vaaranlaelta avautuu kaukomaisema etelään päin. Maisema lienee yksi Kainuun kuvatuimpia ja tunnetuimpia, mihin vaikuttaa paikalla sijaitseva suosittu tanssilava. Yleiskaavan maisema-analyyssissä Naapurinvaaran maisemallisesti arvokkaimmaksi alueeksi onkin arvioitu

- Naapurinvaarantien lakialueen ylityskohdan peltoaukeat ja hakamaat

Kahdeksan muuta yleiskaavan maisema-analyyssissä arvokkaiksi arvioitua maisemakokonaisuutta ovat

- Naapurinvaaran muut lakialueet
- lehtimetsävyöhyke Osmolan ja Heikkilän alapuolella (hakamaita)
- Hiltulan eteläpuolella oleva laaja peltoaukea (Naapurinvaarantien risteyksessä)
- Määttälän ympäröivä peltoaukea (Naapurinvaaran rinteillä)
- Paavolan, Isoahon ja Kotiahon ympäröivät pellot (Vaarantien varrella)
- Tenetin ylittävän sillan viereiset pellot
- Naapurinvaarantien risteys
- Naapurinlouhen, Naapurinlammen ja niiden viereisten peltojen muodostama kokonaisuus.

Näiden lisäksi tämän hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisen yhteydessä maisemallisesti arvokkaiksi kokonaisuusiksi arvioituja ovat

- Pohjavaarantien varrella olevat pelto- ja järvimaisemat
- Huuskonniemen ja Rannankylän peltoaukeat kaukonäkyvineen
- Kalliojärven Uttuniemen maisema
- Autiojärven järvimaiseman, peltojen ja rakennusten muodostama kokonaisuus

Nämä maisemakokonaisuudet on esitetty hoitokartassa maiseman solmukohtina. Maiseman solmukohdissa kohtaavat ja vaikuttavat maiseman perustekijät: maastonmuodot, vesistöt ja asutuksen sijoittuminen. Solmukohtien arvot muodostuvat lähi- ja kaukomaisemasta, näkyvyydestä maisemassa ja perustekijöiden kuten vesistöjen, peltojen ja rakennusten sijoittumisesta.

Seuraavissa luvuissa kerrotaan kuinka alueen maisemia voidaan hoitaa ja annetaan kohdekohtaisia hoitosuosituksia.

Perinnemaisemien ja LUMO-kohteiden hoito

Naapurinvaaran lukuisten perinnemaisemien ja luonnon monimuotoisuuden eli LUMO-kohteiden hoitoa ovat raivaus, niitto ja laidunnus.

Puustoisien perinnemaiseman, **hakamaan tai metsälaitumen**, tärkeintä pitkäjänteistä hoitoa on laidunnus. Jos alue on ollut pois laidunnuksen piiristä ja osin kasvanut umpeen, tarvitaan ensin puuston ja vesakon alkuraivausta ainakin laitumen aitalinjan osalta. Niittyaukoilta voi poistaa nuorta kuusta ja vesovia lehtipuita. Herkästi vesovia lehtipuita, kuten haapaa ja harmaaleppää, voi myös kaulata muutama vuosi ennen kaatamista vesomisen vähentämiseksi. Liika raivaaminen kerralla voi aiheuttaa turhan ravinnepiikin, joten raivauksissa on hyvä käyttää malttia.

Naapurinvaaran hakamailla lepikon ja tuomen vesakko ja mesiangervon kasvu on kokemusten mukaan erittäin runsasta. Lammaa pitää vesakon ehkä nautaeläintä paremmin kurissa.

Hakamaan ja metsälaitumen puustoa raivataan yleensä vaihtelevin välein. **Lepikkohaahan hoidossa** voi suosia kuitenkin myös perinteistä, 5–10 metrin välein kasvavaa leppävaltaista puustoa ja kehittää kohdetta perinteiseksi **lepikkoniityksi**.

Raivuutähteet kerätään pois tai hävitetään paikan päällä polttamalla. Polttoajankohdan ja -paikan valinnassa tulee ottaa huomioon paloturvallisuus. Alueelle kannattaa jättää laji- ja ikärakenteeltaan monenlaista, myös vanhaa puustoa, laho- ja kolopuita, marjovia pensaita ja katajaa. Tämä tukee monipuolista lajistoa. Naapurinvaaralla lahoppuusta hyötyvät esimerkiksi lepillä elävät harvinaiset käävät ja kovakuoriaiset. Jos puuta tulee myyntiin asti, kerrotaan metsänkäyttöilmoituksessa kohteen erityisluonteesta ja suunnitellaan sitä tukeva hakkuutapa. Metsänkäyttöilmoitus tulee tehdä kaikista myyntihakkuista.

Alkuraivausten jälkeen hoitoa jatketaan niittäen tai laiduntaen. Laidunnukseen sopivat niin naudat, lammaa, hevonen kuin vuohet. Laidunnus vaatii eläimelle sopivan aidan, juomapaikan ja eläinten valvonnan järjestämisen. Eläinten määrästä on omat suosituksensa; puhutaan laidunpaineesta. Jos alueelle tehdään perinnebiotooppisopimus, eläimille ei yleensä tuoda lisäruokaa ja laitumet tulee aidata erilleen tavanomaisista laitumista. Tämä siksi, että perinnebiotooppia kannattaa laiduntaa niin, ettei alueen kasvillisuus rehevöidy tai ettei maaperä kulu liikaa.

Jos laiduntamalla hoitaminen kiinnostaa, mutta itsellä ei ole eläimiä, niitä kannattaa tiedustella maisemalaidunnusyrittäjiltä. Yhdessä voidaan sopia, vastaako yrittäjä myös aidan rakentamisesta tai vaikkapa koko laiduntamisesta palveluna.

Maksuttoman www.laidunpankki.fi sivuston kautta voi myös etsiä laiduneläimiä.

Niittäminen lisää kukkivia kasveja. Se on tehtävä vähintään kerran kesässä, yleensä heinä- elokuussa. Hyötyä lisää suuresti niitetyn kasvuston pois kerääminen. Jos alue on rehevä, kunnostettava niitty, voidaan se niittää murskaavateräisillä välineillä eli raivaussahalla, trimmerillä tai niittosilppurilla. Umpeenkasvanut alue kannattaa niittää kahdesti. Leikkaavateräiset niittokoneet kuten traktorin niittokoneet ja viikate taas sopivat niittykasvillisuudelle. Jos kasvustossa on jo suosittavia kasveja, niittojätteen voi antaa levähtää maassa niin, että kukkivien kasvien siemenet ehtivät varista.

Reunavyöhykkeitä ja puusaarekkeitä voi avata näkyviin puita ja vesakkoa raivaamalla ja kasvillisuutta niittämällä. Vaaramaisemat ovat usein kivikkoisia, niin myös Naapurinvaaralla. Lepikkohaoilta ja pelloilta on kerätty kiviä sopiviin kohtiin kiviraunioiksi, joita on yhä nähtävillä. **Kiviaidat- ja rauniot** ovat luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeitä kohteita, joita hoidetaan ympäristöä raivaamalla ja niittämällä.

Viljelijä tai rekisteröitynyt yhdistys voi hakea tukea perinnemaisemien hoitoon maatalouden ympäristösopimuksella. Tukea voi saada myös peltojen reuna-alueiden ja metsäsaarekkeiden hoitoon sekä luonnonlaitumille. Luonnonlaidun on pellon ulkopuolella sijaitseva laidun, jota käytetään rehun

tuottoon ja jota ei voi luokitella perinnebiotoopiksi tai kunnostettavaksi perinnebiotoopiksi. Tällä hetkellä tukea haetaan viideksi vuodeksi kerrallaan. Sopimusmuodot muuttuvat ajan kanssa, mutta perustana on, että kohteella tulee olla vanhaa käyttöhistoriaa. Tuista on kerrottu lisää luvussa *Työkaluja*.

Perinnebiotoopiksi tai LUMO-kohteeksi inventoidulle kohteelle voi katsoa tarkempia kuvauksia ja ohjeita julkaisuista Kainuun perinnemaisemat sekä Naapurinvaaran luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Ne ovat saatavilla kirjastosta ja maksuttomina verkkojulkaisuina. Naapurinvaaran kyläyhdistys on asiassa aktiivinen. Jos joku on kiinnostunut alueen perinnebiotoopeista tai LUMO-kohteista eikä tunne maanomistajaa, voi kyläyhdistykseltä kysyä kohteesta. Koska kaikkia alueen laidunmaita ja niittyjä ei ole inventoitu, saattaa myös inventoimaton kohde olla tukikelpoinen esimerkiksi perinnebiotooppina. Sotkamon kunnan maataloustoimisto ja ProAgria Kainuu / Maa- ja kotitalousnaiset osaavat neuvoa hoidon suunnittelussa ja tukien hakemisessa.

Metsänhoito

Metsänkäsittely vaikuttaa aina maisemaan. Naapurinvaaran yleiskaavassa ja alueen rantaosayleiskaavoissa ympäristöarvoja omaavat maa- ja metsäalueet on osoitettu MY-merkinnällä. Merkintään ei ole liitetty rajoituksia vaan sillä informoidaan metsänomistajia ja muita metsänkätön suunnittelijoita alueella olevista luontoarvoista, jotta ne voitaisiin huomioida metsänkäsittelyssä.

Vaaramaisemissa näkyvästi sijaitsevien metsien ja vaaroilta näkyvien metsien käsittelyssä on tärkeää ottaa huomioon maisemavaikutukset. Uudistusalan muodon ei tarvitse olla suora, vaan se voi myötäillä maastonmuotoja. Lakimetsän hakkuissa säästöpuuryhmät suositellaan jättämään jäljelle jäävän metsänreunan viereen. Rantametsien hakkuissa tulee muistaa jättää suojavyöhyke. (Opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun, 2016.)

Naapurinvaaralla on hienoja puustoisia perinnemaisemia, joiden hoidoksi laidunnus olisi ensisijainen hoitomuoto jatkossakin. **Puustoinen perinnemaisema voi sopia METSO-kohteeksi.** METSO on vapaaehtoinen suojeluohjelma, joka tukee metsäisen luontomme monimuotoisuutta. Suojelu voi olla määräaikaista tai pysyvää. Lausunnon pyytäminen kohteen METSO-kelpoisuudesta ei sido maanomistajaa vielä mihinkään. Asiasta saa tietoa metsänhoitoyhdistykseltä ja Metsäkeskukselta. Lisää aiheesta luvussa *Työkaluja*.

Naapurinvaaran kylämaiseman tavoitesuunnitelmassa Metsäkeskus suositteli maanomistajia harkitsemaan laidunnuksesta pois jääneiden lepikkohakojen säilyttämistä lehtipuuvaltaisina. Leppä on hyvää polttopuuta, koska se kuivuu nopeasti ja palaa hyvin. Metsäkeskus kehotti miettimään nopeakasvuisen leppälehden hyödyntämistä polttopuun lisäksi muillakin tavoin kuten sahatavarana. Pehmeää ja punertavaa leppäpaneelia käytetään sen vedenkestokyvyn vuoksi esimerkiksi saunapaneelina. Leppälastuja käytetään savustukseen. Alueiden taimikon hoidossa ja harvennushakkuissa suositeltiin säästämään korostuneesti lehtipuita: harmaaleppää, tuomea ja pihlajaa.

Peltojen metsitystä ei suositella maisemallisesti tärkeille alueille eikä aukeille näkymäalueille. Hakamaita, niittyjä ja ketoja ei tule metsittää, linjataan metsityssuosituksissa. Pellon vuokraamisesta viljelyyn tai laidunnukseen voi olla kiinnostuneita. Jos itse ei tunne viljelijöitä, voi ottaa yhteyttä kunnan maaseutupalveluihin tai ProAgria Kainuun / Maa- ja kotitalousnaisten maiseman- ja luonnonhoidon asiantuntijaan. Kaikilla pelloilla ravinnetasapaino ei ole riittävä metsityksen onnistumiseen. Ongelmallisia ovat myös vesakkojen valtaamat viljelyn ulkopuolelle jääneet pellot, vaikka juuri niiden metsitys voi mieleen noustakin. Puhutaan metsityskelpoisuudesta, johon vaikuttavat myös perinnemaisemien säilyttäminen ja metsityksen maisemavaikutukset asutus, tiestö ja vesistöt huomioiden.

Vaihtoehto metsitykselle voi olla pellon kehittäminen niittynä tai riistapeltona. Jos riistapelton hoito ei ole itselle mahdollista, voi kiinnostusta löytyä yhteydenotolla paikalliseen metsästyseuraan.

Maatilalla riistapelto voi olla ympäristösitoumuksen mukainen monimuotoisuuspelto, jossa viljellään riistakasveja.

Riistapellon hyödyt

Riistapeltoon kylvetään kasveja, jotka houkuttelevat riistaeläimiä, lintuja ja usein myös pölyttäjiä puoleensa. Tavoite voi olla riistakannan tai luonnon monimuotoisuuden tukeminen. Riistapelto toimivat myös ravinteita pidättävinä suojaväyhykkeinä.

Jos metsitykseen kuitenkin päädytään, on usein kyse pienestä, metsän sisällä tai reunassa olevasta pellosta, jonka vuokraaminen ei ole mielekästä. Tällöin metsityskuvio voi olla vapaamuotoinen, luonnon muotoja jäljittelevä. Uudistaminen voi tapahtua luontaisesti, jolloin maisemallinen lopputulos on suoria rajoja miellyttävämpi. Kannattaa harkita, voisiko metsityksen toteuttaa monilajisena, myös lehtipuilla. (Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio 2013.)

Vieraslajien torjunta

Ravinteikas Naapurinvaara on hyvin altis tietyille vieraslajeille. Vieraslaji on luontaisen levinneisyysalueensa ulkopuolella luonnossa leviävä laji, jolta saattavat puuttua kokonaan luontaiset viholliset. Vieraslajit muodostavat usein laajoja kasvustoja tukahduttaen alleen kaiken muun kasvillisuuden. Yleensä laji on levinnyt ihmisen avulla puutarha- tai mesikasvina, usein paikoille, joille on jätetty kasvijätettä.

Naapurinvaaralla etenkin jättipalsami on muodostunut ongelmaksi. Sen kasvustojen leviäminen yksipuolistaa niin maisemaa kuin monimuotoista lajistoa. Alueella on havaintoja myös kaukasianjättiputkesta, kurturuususta ja komealupiinista, joka vaikuttaa myös perhoskantoihin, sillä se ei kelpaa ravinnoksi toukille, eikä perhosille. Tässä suunnitelmassa kerrotaan näiden neljän vieraslajin torjunnasta, vaikka muitakin yksittäisiä lajihavaintoja alueella voi olla.

Vieraslajien torjunta alkaa jokaisesta maanomistajasta. Aiemmin vieraslajien haittoja ja nopeaa leviämistä ei ole tunnettu ja siksi niitä voi kasvaa omallakin pihamaalla. Vieraslajiksi tunnistettu kasvi kannattaa aina kitkeä järjestelmällisesti pois niin kauan, ettei se enää kasva uudelleen. Paikalliset luontoharrastajat ja kunta voivat neuvoa lajin tunnistamisessa ja hävittämisessä. Jättiputkesta kannattaa ilmoittaa kuntaan, jos esiintymä on uusi ja torjunta mietityttää.

Vieraslajin leviäminen voi haitata alueen virkistyskäyttöä, alentaa tontin tai kiinteistön arvoa ja haitata metsän uudistumista. **Lain mukaan jättipalsamia ja jättiputkea ei saa edes pitää hallussaan saati antaa niiden leviä ympäröivään luontoon. Sen sijaan maanomistaja on velvollinen hävittämään näitä lajeja ja rajoittamaan niiden leviämistä.** Vieraslajia ei yleensä kannata kompostoida ajattelemattomasti, tai voi havaita sen alkavan elää hallitsematonta elämää kompostin lähistöllä.

Jättipalsamin lehdet ovat suikeita ja niiden reuna on tiheästi hammaslaitainen. Kasvin kukinto on pystyssä oleva terttu, jonka kukat ovat useimmiten vaaleanpunaisia. Jättipalsami voi kasvaa kolmemetriseksi, mutta myös vain 10 cm korkuiset yksilöt kukkivat. Kasvin hedelmä repeää kypsänä ja sinkoaa siemeniä jopa seitsemän metrin päähän. Kukkumisen ajoittuminen riippuu suuresti kesän etenemisestä. Kasvin juuristo on hento eikä sido maaperää monivuotisen kasvillisuuden tavoin, siksi etenkin jättipalsamin valtaamat puronvarret ovat alttiita eroosiolle eli maan kulumiselle.

Jättipalsamia voi kitkeä käsin tai niittämällä. Työ on tehtävä ainakin 2–3 kertaa kesässä, koska kasvi kasvaa uudelleen etenkin niitetyistä varsista. Kasvi on yksivuotinen, joten tuloksia on mahdollista saavuttaa. Kitke jättipalsami ennen siementen kypsymistä. Jos kasvijätteessä ei ole kukkia, voi sen kompostoida suojaamalla alla oleva maaperä huolellisesti. Kasvijätettä ei saa karrätä metsään tai

joutomaalle, koska jättipalsami voi juurtua sinne. Jos kasvijätteessä on kukkia, se on poltettava tai toimitettava sekajätteen keräykseen. Jos kukkivan kasvijätteen määrä on suuri, ota yhteys Ekokymppiin neuvojen kysymiseksi.

Kaukasianjättiputken lehdet ovat huomattavasti suuremmat kuin esimerkiksi kotimaisella karhunputkella. Kolmantena vuonna kasvi kasvattaa kukkavarren, joka voi olla 4–5 metriä korkea. Varsi on karvainen ja siinä on punaisia laikkuja. Kukinto on valkea, kuperahko ja monihaarainen. Jättiputken siemenet kypsyvät syksyllä.

Jättiputken kasvineste aiheuttaa palovamman kaltaisia rakkuloita, käytä siksi torjunnassa ihoa suojaavia vaatteita, hengityssuojaa ja suojalaseja. Torjunta tulee tehdä pilvisellä säällä koska aurinko tehostaa kasvinesteen vaikutusta. Jättiputken kukinnot katkaistaan ennen siementen kypsymistä. Helpoimmalla pääset tarttumaan työhön heti keväällä kitkemällä pienet taimet. Merkitse siis kasvupaikka ja torjuntatyö muistiin! Yksittäistä kasvia voi iskeä juuriniskaansa vinosti pistolapiolla. Myös mustaa pressua taimen päällä voi kokeilla. Lehdet voi kompostoida mutta kukinnot ja juurakot tulee polttaa tai toimittaa sekajätteen käsittelyyn. Etenkin suurissa esiintymissä käytetään myös torjunta-aineita. Torjunta-aineiden käyttö kannattaa merkitä kyltillä ja mikseipä haitallisen kasvin sijainti muutenkin.

Tienvarsilla leviävän **lupiinin** terttumainen pitkä kukinto voi olla väriltään sininen, violetti, vaaleanpunainen tai valkoinen. Kasvi kukkii kesä-elokuussa. Pitkäruotiset lehdet ovat sormilehdykkäisiä.

Monivuotinen lupiini sitoo juurinyströilläään tyyppä ilmasta ja rehevöittää kasvupaikkaansa. Näin se vie kahdella tapaa tilaa vaatimattomammassa maassa viihtyviltä niittykukiltamme. Lupiinin siemenet itävät pitkään jolloin hävittäminenkin on pitkäkestoista työtä. Yksi kasvi voi tuottaa jopa sata siementä. Naapurinvaaran seudulla lupiinin torjumisesta on vielä toivoa, koska kasvustot eivät ole valtavia.

Yksittäisen lupiinin voi kaivaa juurineen maasta. Jos kasvi on ehtinyt kukkia, leikkaa sen kukinnot pois heti kukkimisen jälkeen, ennen kuin siemenet kypsyvät. Laajoja lupiinikasvustoja voi koettaa heikentää niittämällä ja keräämällä niittojäte pois. Kukkieneen kasvin kompostointi tulee tehdä varoen, kasvijätettä ei saa karrätä metsiin ja joutomaille. Juurakot ja mahdolliset siementäneet kasvit kannattaa polttaa tai hävittää sekajätteen mukana.

Kurturuusu levittäytyy juurivesojen avulla. Tiheäpiikkisen ruusun lehdet ovat nimensä mukaisesti kurttuaisia, uurteisia, kookkaat kukat vaaleanpunaiset tai valkoiset. Etenkin hiekkarannoilla hallitsemattomasti leviävä kasvi haittaa piikkisenä kasvina alueen virkistyskäyttöä. Pienimmät yksilöt kannattaa kiskoa maasta käsin, kookkaammat leikata ensin tyveen asti oksasaksilla tai raivaussahalla. Juurakko täytyy kaivaa maasta kokonaan ja hävittää huolellisesti esimerkiksi polttamalla. Kasvia voi myös näännyttää katkomalla kaikki sen versot 3–4 kertaa kesässä. Hiljalleen kurturuusu näivettyy hengiltä. (Vieraslajit -sivusto.)

Esimerkiksi seuraavat tutut perennat ovat vieraslajeja parempia vaihtoehtoja pihamaalle. Ota kuitenkin huomioon kasvien erilaiset kasvupaikkavaatimukset.

- akileijat
- harjaneilikka
- harmaamalvikki
- jalokallioinen
- keltapäivänliljat
- kultapallo
- kurjenmiekat eli iirikset
- päivänliljat
- ritarinkannukset
- ruskolilja

- särkynytyydän
- ukonhatut, kuten tarhaukonhattu (huom. kasvi nieltynä myrkyllinen)

Rakennusten hoito

Rakennusten hoito ja kunnostus on yleensä niiden omistajien vastuulla. Näillä neuvoilla pääsee pitkälle kaikkien rakennusten kanssa:

- katon kunnan ylläpito ja huolto
- alapohjan tuuletusaukkojen auki pitäminen
- rakennusten nosto tai maanpinnan poistaminen puurakenteiden läheisyydestä
- kasvillisuuden poisto vähintään 0,5 m etäisyydellä rakennuksista.

Luvussa *Työkaluja* kerrotaan mahdollisuuksista hakea tukia rakennusten kunnostukseen. Rakennusten hoidon neuvontaa on tehty seudulla useaan kertaan, viimeksi 20 pihapiirillä vuonna 2014. Neuvoja perinteiseen korjaamiseen voi kysyä Kainuun Museolta ja tietysti alan yrittäjiltä. Yksi neuvontaa kaipaava rakennustyyppi ovat kivinavetat, jonka seinille ja perustuksille routa on ankara.

Kivinavettojen korjaamisessa yleisimmät työvaiheet ovat kasvillisuuden poisto rakennuksen ympäriltä, pullistuneiden tai sortuneiden kiviseinien korjaus, lahonneiden hirsi- tai muiden puuosien korjaus, puuosien maalaus, betonilattioiden uudelleen valu, vanhojen ikkunoiden kunnostus ja navetan kalkitseminen sisältä. Kaikkiin työvaiheisiin löytyy ohjeita ja myös ulkopuolisia tekijöitä. Tukea työhön voi kysyä ELY-keskukselta (jatkossa maakunta) tai Kainuun Museolta.

Jos kiviseinä on pullistunut tai sortunut osittain, poistetaan tarvittava määrä kiviä, samoin kerrosten välistä levinnyt hiekka. Kivet asetellaan takaisin paikalleen ja lisätään yläkautta hiekka takaisin kivien väleihin. Toinen vaihtoehto on purkaa ja koota uudelleen koko vaurioitunut alue. Ulkoapäin kivijalan saumoja voi paikata. Saumojen korjaamiseen ei kannata käyttää pelkkää sementtilaastia vaan kalkkisementtilaastia, jossa on 50 osaa kalkkia ja 50 osaa sementtiä. Jos kivinavetassa on routinut betonilattia ja se valetaan uudelleen, kannattaa samalla vaivalla harkita routimattoman maan vaihtoa betonin alle ja salaojituksen tarkistamista. Jos puosia on käsitelty puna- tai keltamultamaalilla ja halutaan käsitellä uudelleen, voi keittomaaleja ostaa tai keittää itse. Samoin on sisätilojen kalkitsemisen laita. (Perho 2011).

Tietoa korjausrakentamisesta saa esimerkiksi www.kulttuuriymparistomme.fi verkkosivuilta ja Museoviraston korjauskorteista jotka löytyvät verkkosivulta www.nba.fi. Perinnerakentamisesta löytyy myös hyviä kirjoja.

Rakennusperintö on huomioitu Naapurinvaaran yleiskaavan alueella niin, että merkinnällä Sr-1 osoitettuja rakennuksia ei saa purkaa ja julkisivuihin kohdistetuista muutostöistä on neuvoteltava. Tähän kuuluu rakennuksia, joiden omistaja ei ole vastustanut rakennussuojelua. Kaavassa Sr-2 merkittyyä kohteita ei saa purkaa ilman purkamislupaa. Nuasjärven rantaosayleiskaavan alueella on myös suojeltuja rakennuksia. Tarkat kohteet löytyvät kaavaselostuksista ja lisätietoja kohteista on myös Sotkamon kulttuuriympäristöohjelmassa. Molemmat löytyvät verkkojulkaisuina.

Maankäytön suunnittelu

Kainuun maakuntakaavassa kylää tarkoittavalla kohdemerkinnällä, kuten Naapurinvaaralla, osoitetaan aluerakenteen ja maaseuturakenteen kannalta tärkeitä kyläkeskuksia. Maakuntakaava myös huomioi Naapurinvaaran arvokkaana maisema-alueena. Naapurinvaara sijaitsee maakuntakaavan matkailun vetovoima-alueella lähellä Sotkamo ja Vuokattia sekä Kajaani-Kuhmo-Vartius -käytävällä, jota kehitetään kansainvälisenä matkailu- ja liikennekäytävänä. Käytävän maankäytön suunnittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota liikenteen ja matkailun palveluihin sekä

liikenne- ja kulttuuriympäristön laatuun.

Naapurinvaaran 1020 hehtaaria kattavassa yleiskaavassa alueelle on osoitettu 248 rakennuspaikkaa, joista rakennettuja on 110. Kaavaselostuksessa arvioidaan, että luku on yläkanttiin, mutta sillä halutaan taata, että rakentaminen on yhä useammalle mahdollista ja alue voi kehittyä. Maisemalliset arvot on huomioitu, mutta joidenkin rakennuspaikkojen osalta niistä on poikettu tasapuolisuuden nimissä. Myös perinnebiotoopeille on myönnetty joitakin rakennuspaikkoja.

Naapurinvaaran yleiskaavaan liittyy rakennustapaohje, jolla rakentamista ohjataan kulttuurihistorialliset ja maisemalliset arvot huomioivaan suuntaan. Rakennustapaohjeet löytyvät myös rantaosayleiskaavojen alueille.

Naapurinvaaran yleiskaavan rakennustapaohjeessa neuvotaan poimintoina esimerkiksi seuraavia asioita (Sotkamon kunta 2016)

- Kaikenlainen rakentaminen tulee toteuttaa tavalla, joka turvaa vanhojen ympäristöjen ja rakennusten säilymisen.
- Rakentamisen tulee noudattaa malliltaan, materiaaleiltaan, mittasuhteiltaan ja väreiltään olemassa olevaa rakennuskantaa.
- Vanhan rakennuskannan korjaustavoissa tulisi noudattaa ns. säilyttävää korjaustapaa.
- Päärakennusten värityksessä suositetaan keltaista ja sivurakennuksissa punamullan sävyjä.
- Pihapiirin ulkopuolelle sijoittuvien rakennusten kohdalla suositellaan harmaata julkisivuväritystä.
- Suositetaan vanhoja puita ja lepikoita.
- Pihapiiriin tulee istuttaa pihlajaa, leppää ja raitaa alueen perinteen mukaan.
- Kylämaiseman kannalta keskeisen Naapurinvaaran ja Vaarantien tienvarsipuuston hoitoa ja säilymistä tulee edistää.

Naapurinvaarantien varteen kaavassa osoitettu kevyen liikenteen väylä parantaisi liikenneturvallisuutta asutuksen ja koulun välillä ja tarjoaisi kävely- ja pyöräilyreitit maiseman kannalta keskeisille paikoille. Naapurinvaaran yleiskaava on voimassa 10 vuotta. Tämän jälkeen se voidaan joko päivittää, tai se jää oikeusvaikutuksettomana ohjaamaan myöhempää suunnittelutarveharkintaa.

Kohdekohtaisia hoitosuosituksia

	<p>Huuskonniemi Arvo Hoidettua, viljeltyä ja asuttua pelto- ja järvimaisemaa. Peltoaukeat reunavyöhykkeineen ovat lintujen keidas. Vuokatti luo komean kaukomaiseman ja rannan männyt ja rakennukset peltojen kanssa kauniin lähimaiseman.</p> <p>Tilanne Myös metsitettyä peltoa ja haitallisen vieraslajin, lupiin havaintoja.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Huuskonniemen maiseman parasta hoitoa on viljelyn jatkaminen, peltojen reunavyöhykkeiden ja puusaarekkeiden hoito ja rakennusten kunnossapito.
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Peltojen metsitystä kannattaa harkita tarkkaan. • Lupiinia torjuttava kaivaen, niittäen tai kukkavarsi katkaisten ennen siementen kypsymistä. Katso ohjeita luvusta <i>Vieraslajien torjunta</i>. • Ojien pajukot näköalan kannalta tärkeillä paikoilla on hyvä pitää matalana. • Ranta-alueella vanha puusto pyritään säilyttämään metsäsaarekkeineen (Nuasjärven rantaosayleiskaava).
	<p>Rannankylä Arvo Maiseman ja linnuston kannalta merkittäviä peltoaukeita. Näkymät etelään Nuasjärvelle ja pohjoiseen Naapurinlouhelle. Kestin kohdalla maiseman solmukohta maisemamäntyineen.</p> <p>Tilanne Jonkin verran pusikoitumista.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rannankylän maiseman parasta hoitoa on viljelyn jatkaminen, näkymien avaaminen rannoilla ja rakennusten kunnossapito. • Ojien pajukot näköalan kannalta tärkeillä paikoilla on hyvä pitää matalana.
	<p>Pohjavaarantien varsi Arvo Kyläläiset kokevat Pohjavaarantien varrella, Nuasjärven rannalla, sijaitsevan levähdyspaikan opastauluineen Naapurinvaaran käyntikortiksi.</p> <p>Tilanne Näkymiä järvelle avattu levähdyspaikalta kyläyhdistyksen aloitteesta vuosina 2012 ja 2018.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Näkymien avausta suositellaan maanomistajille Pohjavaarantien varrella välillä Huuskonniemen risteys–Tikkalanniemi. • Rantapuustoa kannattaa raivata ja näkymiä avata valikoiden, maisemapuita, puu- ja pensasryhmiä säästäen. • Ojien pajukot näköalan kannalta tärkeillä paikoilla on hyvä pitää matalana. • P-paikan näkymien avaus säännöllisesti.
	<p>Venesatama ja uimaranta Arvo</p>

	<p>Kyläyhdistys ja kunta yhdessä ajoivat venesataman ja uimarannan rakentamista ja kunnostamista. Tärkeä yhteisalue.</p> <p>Tilanne Sataman kehittämiseen investoitiin 2017 rakentamalla venepaikkoja ja grillikota. Harmillista kyllä, grillikodalla on ollut heti tahallista sotkemista.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kyläyhdistys huolehtii talkoilla ruohon leikkaamisesta uimarannan luota. • Satamassa on myös niitettävää kasvillisuutta. Kyläyhdistys suunnittelee niittävänsä kasvustoa. • Uimarannalle on toivottu WC:tä.
	<p>Naapurinvaarantie Naapurinvaarantie lähtee nousemaan Pohjavaarantieltä vaaralle. Varrella peltomaisemaa, lepikkohakoja, koululta laelle myös puuistutuksia. Arvokas maisema-alue päättyy Kauniston tienoilla tien vieden edelleen Ruokostenkylälle.</p> <p>Arvo Tienristeys Pohjavaarantieltä ja vaaranlaki ovat maiseman solmukohtia ja maisema-analyysin maisemallisesti arvokkaimpia kokonaisuuksia. Naapurinvaarantien varren lepikoita on laidunnuksen piirissä.</p> <p>Tilanne Tienristeyksen maisemassa peltoja on jäänyt pois viljelystä, vesottunut ja myös metsitetty. Havaintoja vieraslaji lupiinista.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Suosituksena peltojen viljelyn ja laidunnuksen jatkaminen, peltojen ja tien reunavyöhykkeiden hoito esimerkiksi pajukkoa raivaamalla ja rakennusten kunnossapito. • Lupiinia torjuttava kaivaen, niittäen tai kukkavarsi katkaisten ennen siementen kypsymistä. Katso ohjeita luvusta <i>Vieraslajien torjunta</i>. • Tienvarsipuuston hoitoa ja säilymistä tulee edistää (Naapurinvaaran yleiskaavan rakennustapaohje). • Kevyen liikenteen väylä Naapurinvaarantien varteen parantaisi

	<p>turvallisuutta ja maisema-alueen käyttömahdollisuuksia.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Loiste Sähköverkko Oy raivaisi sähkölinjan alustan vuosittain ja keräisi raivaustähteet pois. Vieraslajien kuten lupiin ja jättipalsamin kukkiminen tulee ottaa huomioon ajoituksessa jotta raivaus ei levittäisi kasveja vaan auttaisi niiden torjunnassa.
	<p>Seuratalo Toimela Vuonna 1954 kyläläisten talkoilla rakentama seuratalo Naapurinvaarantien varrella. Nyt talon omistaa Naapurinvaaran Nuorisoseura ry.</p> <p>Arvo Näkyvällä paikalla oleva kiinteistö.</p> <p>Tilanne Rakennusta on remontoitu; talo on maalattu, vesikatto uusittu ja ulkovessoja kunnostettu.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yhdistyksen mukaan ei tällä hetkellä remonttitarpeita. • Piha-aluetta pidetään kunnossa raivaamalla ja niittämällä. • Vanhan infotaulun uusiminen.
	<p>Naapurinvaaran laki Vaaranlaki itsessään on arvokas maisema kumpuilevine peltoineen, niittyineen. Laelta on vaaranäkymä etelään Vuokattiin ja metsäinen näkymä pohjoiseen päin.</p> <p>Arvo Maiseman solmukohta ja maisema-analyysin arvokkain alue. Vaaran laella tien vieressä Korholan rakennushistoriallisesti arvokas kivinavetta ja vilja-aitta. Näkymiä perinnemaisemille kuten Keskitalon katajakedolle.</p> <p>Tilanne Vaaralan niitty on arvokas perinnebiotooppi joka sijaitsee näkyvällä paikalla Huvikeskuksen risteyksessä. Kesällä 2018 niityllä alkoi vuosien tauon jälkeen lammaslaidunnus.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Peltojen viljelyn ja perinnemaisemien hoidon jatkaminen sekä rakennusten kunnossapito. • Näkymien säilymiseen vaikuttaa vaaranlaen maiseman avoimuus kuten

	<p>vanhojen niittyjen ja muiden avointen alueiden maankäyttö.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Metsien käsittelyssä kannattaa huomioida maisemanäkymät.
	<p>Naapurinlouhi Arvo Arvokas kallioalue jonka juurelta huipulle 80 metriä. Lepikon lenkin luontopolun ansiosta Naapurinlouhi on hienosti tavoitettavissa. Huipun kodalta on näkymä Naapurinlammelle, Rannankylälle ja Nuasjärvelle. Maisema-analyysin maisemallisesti arvokkaita alueita.</p> <p>Tilanne Läheisiä lepikkohakoja saatu uudelleen laidunnuksen piiriin.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lepikkohakojen laidunnuksen jatkaminen. • Polun ja sen rakenteiden hoidon jatkaminen. • Metsien käsittelyssä kannattaa huomioida maisemanäkymät.
	<p>Lepikon lenkki ja muut luontopolut Arvo Lepikon lenkin luontopolku mahdollistaa kylällä liikkumisen ja virkistymisen sekä lepikkohakojen kokemisen. Perttulasta lähtiessä näkymä komeaan pihapiiriin.</p> <p>Tilanne Sotkamon kunta on tehnyt hyvät ajantasaiset opasteet poluista ja kunnostanut niitä viime vuosina. Laiduntavat eläimet ovat hieno ja ainutlaatuinen asia luontopolun varrella, mutta vaativat myös huomiota.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lepikon lenkkiä pidetään kunnossa kyläyhdistyksen toimesta tarvittaessa raivaamalla. • UKK-reitin kunnosta vastaa kunta. • Hiihtolatua raivaa tarvittaessa kunta syksyisin ensimmäisten latupohjien ajon yhteydessä. • Suosituksena on alueen hakamaiden laiduntamisen jatkaminen • Viime vuonna poluston käyttöä jouduttiin rajoittamaan Aberdeen Angus -karjan

	<p>laiduntamisen aikana, mutta rodun laiduntamisen jatkuminen alueella on epävarmaa. Asiasta tiedotetaan polun opastauluilla.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koirat tulee joka tapauksessa pitää kiinni niillä alueilla joilla eläimet laiduntavat polun ympäristä.
	<p>Perttulantie Arvo Perttulantien varrella peltoaukeita ja hakamaita maisemallisesti keskeisellä paikalla. Perttulantien päästä voi kulkea Naapurinlouhen kodalle.</p> <p>Tilanne Perttulantien varrella haitallisten vieraslajien, lupiinien, jättipalsamin ja kurturuusun havaintoja.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maiseman hoitaminen viljellen, laiduntaen ja esimerkiksi ojanvierustoja raivaten. • Tienvarren raivaaminen tarvittaessa. • Vieraslajeja torjuttava ennen siementen kypsymistä. Katso ohjeita luvusta <i>Vieraslajien torjunta</i>. • Rakennusten kunnossapito.
	<p>Vaarantie Pihapiirien läpi mutkitteleva Vaarantie vie Naapurinvaarantieltä Pekkiläntielle.</p> <p>Arvo Keskitalon kohdalla maiseman portti ja solmukohta. Näkymiä Vuokatinvaaralle ja laitumille. Arvokkaita pihapiirejä.</p> <p>Tilanne Asuttu ja hoidettu kylätie. Vaarantien ja Naapurinvaarantien risteyksessä kasvaa kurturuusua. Jättipalsamia ja lupiinia useassa kohdassa Vaarantien varrella, esimerkiksi maitokopinseudulla ja sähkölinjan ylityskohdalla</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Peltojen viljelyn jatkaminen, reunavyöhykkeiden, perinnemaisemien ja rakennusten hoito • Tienvarsipuuston hoitoa ja säilymistä tulee edistää (Naapurinvaaran yleiskaavan rakennustapaohje). • Jättipalsamia ja lupiinia torjuttava ennen siementen kypsymistä. Kurturuusua

	<p>torjuttava juuristo kaivaen tai kasvia näivettäen. Katso ohjeita luvusta <i>Vieraslajien torjunta</i>.</p>
	<p>Vaarantie–Tihrun tien risteysalue Arvo Näkymät Vuokattiin ja katajakedon rinteeseen. Tilanne Maitokopin läheisyydessä laajoja jättipalsamikasvustoja reunavyöhykkeillä, ojanvarsilla ja pienen lammen ympärystässä. Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jättipalsamia torjuttava niittäen tai kitkien ennen siementen kypsymistä. Katso ohjeita luvusta <i>Vieraslajien torjunta</i>.
	<p>Paavola-Isoaho-Kotiaho Arvo Arvokasta rakennuskantaa ja yksi maisema-analyysin arvokkaita alueita Vaarantien varrella peltojen keskellä. Kolmen talon pihapiirit, puukujia, viljelysten reunavyöhykkeitä, puusaarekkeita ja maisemapuita. Tilanne Reunavyöhykkeillä myös umpeenkasvua. Jättipalsami- ja lupiinihavaintoja. Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Viljelyn jatkaminen ja rakennusten kunnossapito • Peltojen reunavyöhykkeitä ja puusaarekkeita voi hoitaa raivaamalla pensaikkoa ja niittämällä. • Latojen ja aittojen ympäryks kannattaa pitää kasvillisuudesta vapaana. • Jättipalsamia ja lupiinia torjuttava ennen siementen kypsymistä. Katso ohjeita luvusta <i>Vieraslajien torjunta</i>.
	<p>Kalliojärvi Arvo Metsäisiä järvenrantoja, Uttuniemessä vanhaa rantaniittyä. Tilanne Ei paljon rakennuskantaa. Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vanhan rantaniityn niitto ja puustosta avoimena säilyttäminen. • Rakennusten kunnossapito. • Metsien käsittelyssä kannattaa huomioida

	<p>maisemanäkymät.</p>
	<p>Autiojärvi Arvo Järven länsipuolelle kulkiessa mänty- ja sekametsiä, järven luona avoin pelto- ja laidunmaisema. Peltomaisemassa rakennuksia, kuten arvokas kahden talon ja kivinavetan pihapiiri. Vanhoja aittoja ja paja 1700-luvulta. Järven itäpuolella rinteessä mäntykangasta, rannoilla peltomaisemaa, taustalla näkymä Vuokattiin.</p> <p>Tilanne Asuttu ja hoidettu kyläympäristö. Vieraslaji lupiinista havaintoja länsirannalla.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Peltojen viljelyn ja laidunnuksen jatkaminen, peltojen reunavyöhykkeiden ja puusaarekkeiden hoito sekä rakennusten kunnossapito. • Metsien käsittelyssä kannattaa huomioida maisemanäkymät. • Lupiinia torjuttava kaivaen, niittäen tai kukkavarsi katkaisten ennen siementen kypsymistä. Katso ohjeita luvusta <i>Vieraslajien torjunta</i>.
	<p>Pekkiläntie Arvo Pekkiläntien ja Vaarantien risteyksessä Härkösuon suomalaisema. Pekkiläntien varrella myös viljelyksiä.</p> <p>Tilanne Kuljettu tie jonka varrella hoidettua peltomaisemaa.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Peltojen viljelyn jatkaminen, reunavyöhykkeiden ja perinnemaisemien (Paavolan lepikkohaka) hoito sekä rakennusten kunnossapito.
	<p>Tikkalanniemi ja Tenetti Arvo Pelto- ja tienvarsimaisemaa rakennuksineen, taustalla näkymä Vuokattiin. Kulttuurihistoriallinen paikka. Yksi maisema-analyysin maiseman arvokkaimpia alueita.</p> <p>Tilanne Jonkin verran vesakon raivauksen tarvetta.</p>

	<p>Aiemmin havaintoja jättiputkesta.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Peltojen viljelyn jatkaminen, reunavyöhykkeiden hoito ja rakennusten kunnossapito. • Näkymien avausta suositellaan maanomistajille Pohjavaarantien varrella välillä Huuskonniemen risteys–Tikkalanniemi. • Ojien pajukot näköalan kannalta tärkeillä paikoilla on hyvä pitää matalana. • Jättiputken tarkkailu kasvaako yhä ja torjunta jos havaitaan. Katso ohjeita luvusta <i>Vieraslajien torjunta</i>.
	<p>Tienvarsien niitto</p> <p>Arvo</p> <p>Tienvarsien niiton merkitys korostuu arvokkaalla maisema-alueella, jonka maaperä on ravinteikasta.</p> <p>Tilanne</p> <p>Tiehallinto niittää nykyisin tienvarsia kapeasti vuosittain ja leveämmin eli tienvarren ojaan saakka joka kolmas vuosi.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ravinteikkaalla, maisemallisesti arvokkaalla alueella, tienvarret voisi niittää joka vuosi leveästi. Ajoitus voisi olla niittykukkien kukkimisen jälkeen. • Vieraslajien kuten lupiin ja jättipalsamin kukkiminen tulee ottaa huomioon tienvarsien niittoaikataulussa jotta niitto ei levittäisi kasveja vaan auttaisi niiden torjunnassa.
	<p>Maisemapuut</p> <p>Arvo</p> <p>Avoimella paikalla kasvavat maisemapuut, joilla männyllä, kuusella, koivulla ja tammella rungon läpimitan on oltava 1,3 m korkeudella vähintään 60 cm ja muiden puiden 40 cm, ovat myös luonnonsuojelulailta suojeltuja.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maisemapuut kannattaa säästää ja tuoda esiin pitämällä niiden lähiympäryksen avoimena.
	<p>Lepikkoniitty</p> <p>Arvo</p>

	<p>Kaskimailla suosittiin Naapurinvaaralla nopeakasvuista leppää. Puut jätettiin puustomaisen harvaksi heinänkasvun maksimoimiseksi. Hyvä tuotto perustui lepän juurinystyröiden sitomaan typeen ja ravinteikkaaseen lehtikarikkeeseen. Näitä puustoisia niittyjä laidunnettiin, niitettiin ja lehdestettiin. Lepikkoniittyjä oli Suomessa vain Kainuun vaaroilla ja Perämerellä. Maatalouden muututtua lepikkoniityt ovat pikku hiljaa kadonneet.</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Perinteisen lepikkoniityn hoito näytöskohteeksi Naapurinvaaralle sopivalle paikalle. Puusto raivataan 5–10 metrin välein kasvavaksi. Muuna hoitona laidunnus, niitto ja lehdestys.
	<p>Perinnekasvien lajipankki</p> <p>Arvo</p> <p>Naapurinvaaralla on paljon hienoja pihapiirejä ja ravinteikas maaperä. Alueella perinteiset puutarhakasvit kuten akileijat ja koiranheisipuut lisäävät pihapiirien ja maiseman arvoa.</p> <p>Tilanne</p> <p>Naapurinvaaralla on myös haitallisia vieraslajeja, perinteisistä kasveista kertomalla voidaan vähentää ongelmaa</p> <p>Toimenpidesuositus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Perinteisten puutarhakasvien lajipankin perustaminen nähtävyydeksi. Naapurinvaaran Huvikeskus voisi olla kiinnostunut sijoittamaan lajipankin jo nyt hoidettujen puutarhaistutustensa lomaan. Työhön haetaan rahoitusta.

Matkailijoita ja Green Care toimintaa – Maisema-alueen käyttö

Naapurinvaaran suunnittelualue on asuttua ja elävää kylämaisemaa. Naapurinvaaran Huvikeskus, Lomakeskus ja esimerkiksi Huuskolan tilan jäätelökahvila tuovat kylille lukuisia vierailijoita vuodessa. Luontopolut mahdollistavat kylällä liikkumista, sen luontoon ja perinnemaisemiin tutustumista. Polkujen varrella laiduntavat eläimet ovat vetovoimatekijä, kunhan turvallisuus otetaan huomioon ja esimerkiksi koirat pidetään kytkettynä.

Voisiko arvokkaan maisema-alueen käyttöä lisätä entisestään ja näin tukea myös alueen elinkeinoja? Koko Sotkamon kunnan alueella käy vuosittain noin miljoona matkailijaa.

Lepikon lenkki, Naapurinvaaran kota, UKK-retkeilyreitti ja lintutorni mahdollistivat jo nyt esimerkiksi luonto-oppaille ryhmien vetämistä Naapurinvaaralla. Monipuolisen lajistonsa, laiduneläinten ja näyttävien maisemien vuoksi Naapurinvaara valikoituukin usein retkikohteeksi alueella liikkuville luonto- ja ympäristöalan seurueille. Myös tätä palvelua esimerkiksi yrittäjä tai yhdistys voisi markkinoida. Suunnitelmaa tehdessä heräsivät ajatukset lepikkoniityn ja perinnekasvien lajipankin perustamisesta alueelle. Niistä tulisi kaksi käyntikohdetta lisää ryhmille ja myös yksin liikkuville matkailijoille.

Luonto tekee hyvää terveydellemme ja asiaa on myös tutkittu. Luonnon hyvinvointivaikutuksia hyödyntävä Green Care -toiminta on kasvussa Kainuussa. Green Care -toiminta voi olla esimerkiksi luontolähtöistä sosiaali- tai terveyspalvelua tai luontomatkailetoimintaa jolla edistetään hyvinvointia. Kainuussa on vahvaa alan koulutusta ja yritystoimintaa. Naapurinvaara laiduneläimiseen, lepikkohakoineen ja maisemineen luo hienot puitteet Green Care -toiminnalle. Esimerkiksi maakunta voi olla yksi palvelun ostaja.

4. TYÖKALUJA: MISTÄ TUKEA JA TIETOA HOITOOON

Maatalouden ympäristösopimukset

Maatalouden ympäristösopimuksia voi hakea tiettyjen alueiden maisemanhoitoon, kuten raivaukseen, niittoon tai laidunnukseen. Haku on mahdollista maataloille ja rekisteröityneille yhdistyksille. Kainuussakin myös yhdistykset ovat hakeneet ja saaneet tukia maisemanhoitoon.

Hakemus jätetään tällä hetkellä Kainuun ELY-keskukselle, jatkossa maakunnalle. Sotkamon kunnan maataloustoimisto ja ProAgria Kainuu osaavat neuvoa hoidon suunnittelussa ja hakemisessa. Jos alue ei ole oma, siitä voi tehdä vuokrasopimuksen maanomistajan kanssa. Se, maksetaanko alueesta vuokraa, on vuokraajien keskenään sovittava asia.

Jos laidunnettavaksi suunniteltu alue on ollut pitkään hoidotta, tarvitaan alkuun perusteellisempaa työtä. Koska laiduneläimet ovat tässä avuksi, on aitalinjojen tekeminen ja aitaus perusteltua jo alussa. Perinnebiotoopin ja luonnonlaidunten alkuraivaus ja aitaus voivat olla työläitä vaiheita. Siksi työhön voi saada erillistä ei-tuotannollista investointitukea 1–2 vuoden ajalle. Tuki ei tosin ollut haettavissa vuonna 2018.

Raivaus aloitetaan avaamalla aitalinjoja, eläinten kulkureittejä ja laajentamalla aukkopaiikkoja. Tällä hetkellä tukea voi saada 754–1862 €/hehtaari. Tuki haetaan joko kertakorvauksena tai toteutuneiden kustannusten mukaisesti erillisen maksuhakemuksen perusteella. Hakuvaiheessa tehdään työsuunnitelma ja kustannusarvio. Tehdyistä toimista tulee pitää hoitopäiväkirjaa. Suunnitelman sisällöstä löytyy lista MAVI:n eli Maaseutuviraston sivuilta. Niin suunnitelmaa kuin hoitopäiväkirjaa varten löytyy valmiita lomakkeita. Ei-tuotannollisen investointituen ehtona on, että kohteesta tehdään 5-vuotinen perinnebiotoopin tukisopimus alkukunnostuksen jälkeen.

5-vuotisen tukisopimuksen voi tehdä

- perinnebiotoopista
- luonnonlaitumesta
- peltojen reuna-alueista, jotka ovat luontoarvoiltaan monimuotoisia tai maisemaltaan merkittäviä
- pellon ja tien tai pellon ja vesistön välisistä reuna-alueista tai peltoalueiden metsäsaarekkeista
- maatalousympäristön uhanalaisten lajien hoidon edistämisestä
- maatalousympäristön muinaismuistokohteista

Työsuunnitelmaan voivat kuulua esimerkiksi laiduneläinten kuljetus ja valvonta, aitojen tarkastaminen sekä alueen niitto ja raivaus. Yleensä raivausta ei tehdä joka vuosi, vaan toinen tai kolmas vuosi hoitosuunnitelman mukaan. Niitettävä kasvusto on kerättävä pois. Vieraslajien poisto alueelta voi kuulua töihin. Suunnitelmaan voidaan sisällyttää sopimusalueella sijaitsevien perinteisten rakennelmien kuten kivi- tai riukuaidan kunnostusta. Pienin ala, jolle sopimus voidaan tehdä, on yhteensä vähintään 0,3 hehtaaria. Osana aluetta voi olla 0,05 hehtaarin vaikkapa pieniä metsäsaarekkeita.

Tukimäärä on tällä hetkellä 450 €/hehtaari vuodessa, valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkailla perinnebiotoopeilla 600 €/hehtaari vuodessa. Tuen maksatus pitää muistaa itse hakea vuosittain. Muutenkin vuosittaiset lähetettävät lomakkeet kannattaa kysellä tarkkaan tukea hakiessa ja laittaa ylös seuraavaa vuotta varten. Jos suunnitelmaa ei jostakin syystä pysty toteuttamaan, on otettava etukäteen yhteys tuen myöntäjään tuen peruuttamiseksi. (Maaseutuvirasto.)

Metsätalouden tuki puustoisien perinnemaiseman hoitoon

Perinnemaisemien hoidossa paras tukimuoto olisi maatalouden ympäristösopimus, koska hoito vaatii käytännössä jatkuvaa työtä. Tämä ei ole kuitenkaan mahdollinen kaikille maanomistajille. Kohteen

hoitaminen edelleen metsälaitumena tai hakamaana kuitenkin ylläpitää ja lisää alueen monimuotoisuutta. Tällöin voi selvittää paikallisesta Metsäkeskuksesta mahdollisuuksia metsätalouden ympäristötuikiin.

METSO-ohjelman avulla puustoisen perinnemaiseman voi hakea suojeltavaksi. Tällöin hyväksytyyn kohteen puusto arvioidaan, ja metsänomistaja saa puiden säästämistä korvausta. Vaihtoehdot ovat pysyvä tai määräaikainen suojelu. Pysyvän suojelun kohteiden on oltava pääsääntöisesti yli 4 hehtaarin kokoisia. Pysyvässä suojelussa kohteen voi säilyttää joko omassa omistuksessaan, myydä valtiolle tai vaihtaa valtion maahan. Määräaikainen suojelu voi tulla kyseeseen jos suojelun tarve on lajin suojaaminen tai kohteen arvojen tiedetään jatkossa heikentyvän. METSO-tuen piirissä ovat myös yhtymät.

Tällä hetkellä METSO-suojelua haetaan Kainuun ELY-keskuksen kautta, jatkossa maakunnan kautta. Tietoa asiasta saa myös Metsäkeskuksesta ja metsänhoitoyhdistyksiltä. Lausunnon pyytäminen kohteen METSO-kelpoisuudesta ei sido maanomistajaa vielä mihinkään. METSO-kohteet on jaettu luokkiin ja puustoisten perinnemaisemien osalta tukea voi saada luokille I–II.

Puustoisten perinnemaisemien Metso-luokittelu

Luokka I

- Puustoiset perinnebiotoopit, joissa on:
 - kookkaita jalopuita tai vanhoja lahovikaisia lehtipuita sekä laikuittaisesti niittykasvillisuutta, tai
 - monipuolista keto- ja niittylajistoa.
- Puustoiset perinnebiotoopit maatalouden erityisympäristötukikohteiden tai suojelualueiden hoidettavien elinympäristöjen välittömässä läheisyydessä.
- Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat kunnostettavat ja hoidettavat puustoiset perinnebiotoopit.

Luokka II

- Kunnostettavat puustoiset perinnebiotoopit, jotka ovat kytkeytyneet muihin lajistollisesti merkittäviin perinnebiotooppeihin.
- Paikallisesti arvokkaat kunnostettavat ja hoidettavat puustoiset perinnebiotoopit.
- Uusien lehdes- ja vesaniittyjen tai hakamaiden perustaminen ja hoito alueilla, joissa esiintyy ennestään monipuolista perinnebiotooppien lajistoa.

Kestävän metsätalouden eli KEMERA-tukea voi periaatteessa saada myös puustoisen perinnebiotoopin eli metsälaitumen tai hakamaan hoitoon. Mutta Kainuun Metsäkeskuksen mukaan tällä hetkellä tätä rahoitusta on vähän käytettävissä perinnemaisemien hoitotoihin. Tilanne voi olla parempi, jos kohde on lehtomainen tai paahde-elinympäristö. Jos tilanne muuttuu, tukea voisi saada puuston harventamiseen, mutta ei laidunnukseen tai niittoon. KEMERA-ympäristötukisopimus tehdään kymmeneksi vuodeksi. Tuen myöntämisen edellytyksenä on, että elinympäristön hakkuuarvo on yli 3 000 euroa tai yli 4 % metsänomistajan samalla tilalla olevan metsän hakkuuarvosta. Tuki on tarkoitettu vain yksityisille metsänomistajille. Metsäkeskuksen luonnonhoitohankkeita taas voidaan toteuttaa yhtä aikaa useamman maanomistajan mailla.

Määrärahoja molempiin, KEMERA-ympäristötukeen ja METSO-suojeluun on kuitenkin tätä kirjoittaessa Kainuun alueella käytettävissä aikaisempia vuosia vähemmän. Tämän vuoksi kohteiden on oltava monimuotoisia ja runsaspuustoisia. Hakuvaiheessa perusteluna kannattaa käyttää sitä, jos kohde liittyy suojeltavaan lajiin, metsälain elinympäristöön (kuten metsäpuro, lehtolaikku, paahdeympäristö, kallio) tai muuhun olemassa olevaan suojelukohteeseen, kuten on lähellä Naapurinvaaran NATURA-aluetta. Kannattaa myös perustella, että seudulla on hoidon piirissä olevia avoimia ja puustoisia perinnemaisemia. (Matila & Virtanen 2010, Metsäkeskuksen sivut ja Kainuun Metsäkeskus.)

Rakennusperinnön tuet

Myös rakennuksista huolta pitäminen on maisemanhoitoa. On mukava tietää, että työläisiin tai pitkäjänteisiin kunnostustöihin voi mieltä myös avustuksia. Rakennusperinnön hoitoon voi vuosittain hakea tukea, joka haetaan tällä hetkellä loppuvuodesta Kainuun ELY-keskukselta. Jatkossa rakennusperinnön hoidon avustusasiat siirtyvät maakuntaan. Tukea voivat hakea yksityishenkilöt ja yhteisöt. Jos rakennus on kuolinpesän tai yhtymän omistama, voi tukea myös hakea. Tukea voi saada enintään 50 % kustannuksista esimerkiksi

- Korjauksiin, joilla edistetään rakennuksen säilymistä. Tällaisia ovat esimerkiksi katon, ulkoseinien, perustusten, ikkunoiden, ovien tai tulisijojen korjaustyöt.
- Rakennuksen pihapiirin tai muun välittömän ympäristön kunnostamiseen.
- Muihin kunnossapitoa, suojelua ja parantamista edistäviin toimenpiteisiin.

Tuetuissa rakentamistavoissa on suositettava niin sanotusti perinteisiä työtapoja, esimerkiksi rossilattia uusitaan rossilattiaksi ja maalauksessa käytetään perinnemaaleja. Avustusta ei voi hakea käyttömukavuuden lisäämiseen, kuten sähköistämiseen. Hakemuksessa kannattaa perustella jos kohde on suojelukohde tai mainittu kaavassa, mutta se ei ole välttämätöntä. Kannattaa myös mainita jos kohde sijaitsee RKY-aluerajauksen sisällä (Kartta x). Avustukset maksetaan todellisten materiaali- tai työsuoritekuittien mukaan jälkikäteen niin sanotulla maksatushakemuksella. Tukea ei voi hakea päällekkäin kotitalousvähennyksen kanssa. (ELY-keskus.)

Kannattaakin muistaa myös kotitalousvähennys ostetun työn kohdalla, jos kunnostuksen kohde on oma, vanhempien tai isovanhempien asunto tai vapaa-ajan asunto. Myös asunnon piha-alueella sijaitsevien erillisten katettujen rakennusten ja rakennelmien kunnossapito- ja perusparannustyöt ovat vähennyskelpoisia. Kotitalousvähennys haetaan jälkeenpäin veroilmoituksen tekemisen yhteydessä omalla lomakkeellaan. Työn tekijän tulee olla ennakoperintärekisterissä. Kun ostat työn yritykseltä, voit vähentää arvonlisäverollisesta työn osuudesta 50 %. Jos palkkaat työntekijän itse, voit vähentää 20 % maksamastasi palkasta ja palkkaan liittyvät työnantajan sivukulut. (Verohallinto.)

Lisäksi Museovirasto myöntää vuosittain tukea kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten säilyttävään ja palauttavaan kunnostukseen. Kohteen tulee olla joko suojeltu tai muuten merkittävä. Jos oma kohde mainitaan esimerkiksi Sotkamon kulttuuriympäristöohjelmassa, voi Kainuun Museolta kysyä neuvoa, olisiko Museoviraston tuki sille mahdollinen. Tätäkin avustusta voi saada enintään 50 % kuluista. Tällä hetkellä tukea haetaan sähköisesti Museoviraston sivujen kautta <http://www.nba.fi/fi/avustukset/entistamisavustukset>.

Museoviraston kulttuuriympäristökohteiden hoitoavustus taas on uusi avustus joka on tarkoitettu perinneympäristöjen kunnostamiseen, joille ei ole mahdollista saada avustusta muualta: <http://www.nba.fi/fi/avustukset/kulttuuriymparistokohteet>. Avustettavia kohteita ovat esimerkiksi historialliset puutarhat ja puistot rakenteineen, liikkumisen ja elämisen synnyttämät rakennelmat ja rakennetut perinnemaisemat. Tällainen kohde voisi olla vaikkapa aitta tai liiteri perinnemaisemassa. Seurojen ja työväentalojen korjaukseen voi hakea avustusta vuosittain Suomen Kotiseutuliitolta, tällä hetkellä maaliskuussa: www.kotiseutuliitto.fi/seurantaloavustukset. Muinaisjäännösten, kuten tervahautojen ympäristön hoitoon, Museovirastolla on olemassa oma avustus: <http://www.nba.fi/fi/avustukset/muinajsaannosalueet>. Kaikista Museoviraston tuista voi kysyä lisää Kainuun Museolta.

Mistä lisäksiä talkootyöhön

Aina ei jaksa tehdä talkoilla, mutta talkoilta on ja paljon vuosien varrella Naapurinvaaran maiseman viihtyisyyden eteen! Muistilista talkoiden pitäjälle:

- Sovitaan, mitä tehdään tai ainakin mistä aloitetaan
- Katsotaan, ketä on mukana ja että kaikki tulevat päivän lopuksi pois maastosta

- Varataan sään mukaista juomaa, pikkusuolaista ja tietysti ne talkookahvit
- Voisiko talkootarjottaville löytää sponsorin?
- Jos työn luonne vaatii, muistetaan ottaa talkoovakuutus etukäteen. Kysy tarjousta vakuutusyhtiöstä
- Voisiko lisäksi talkootyöhön löytyä paikallisesta urheiluseurasta tai luokkaretkirahaston kerääjistä pientä korvausta vastaan?
- Alueella käy paljon vierailijoita. Voisiko osaa heistä toiminnallisesti osallistaa maisemanhoitoon, kuten on tehtykin aiempien vuosien talkooleireillä?

Mistä lisäksi maisemanhoitoon: Esimerkki luokkaretkirahasto

Tiikerikakkuja ja mokkapaloja... Kuulostaa tutulta jokaisesta luokkaretkirahastoon varoja keränneestä! Sotkamon Tenetin koulun 8b-luokkalaiset kokeilivat kesällä 2018 jotain uutta; vieraslajien torjuntaa luokkaretkikassan kartuttamiseksi. Vanhempainyhdistyksen kanssa sovittiin tukisummasta ja elokuussa yhdistys ja joukko koululaisia saivat tietoisesti jättipalsamista ja torjuivat sitä iltaisin koulun jälkeen. Kukkivaa jättipalsamia kerättiin jätesäkkeihin, jotka kuljetettiin edelleen jäteasemalle. Vanhempainyhdistyksen mielestä idea oli hyvä ainaisten myyjäisten sijaan. Samalla nuoret saivat tärkeää ympäristökasvatusta. "Tätä voi suositella myös muille" kertoi vanhempainyhdistyksen talkoovastaava.

Mistä lisäksi maisemanhoitoon: Esimerkki Tolokusti Sotkamossa

Naapurinvaaran kyläyhdistys on etsinyt apua vieraslajitorjuntaan kylällä. Kesällä 2018 apua löytyi Tolokusti Sotkamossa työllisyysneuvoston hankkeen avulla. Naapurinvaara pääsi ympäristötöitä tekevien työllistettyjen ryhmän työllistämiseen ja sai viikottaista apua jättipalsamin raivaukseen kylällä. Työllistämisen muuttuvia tuulia, määrärahoja ja hankkeita kannattaa seurata ja kysellä kunnasta.

LÄHTEET

- Aronpää Heikki, Jaakola Hilikka, Karhu Ismo, Komulainen Minna, Leinonen Aimo, Lindroos Harri, Linkola Matti, Ollila Erkki, Partanen Matti, Ritvanen Unto, Saastamoinen Jouko, Tervo Kari, Tervonen Päivi & Tolonen Jorma. Naapurinvaaran kylämaiseman tavoitesuunnitelma. 1996. Löydettävissä verkossa, viitattu 2018 <<https://jukuri.luke.fi/handle/10024/50287>>.
- ELY-keskuksen verkkosivut. Avustukset rakennusperinnön hoitoon. <<https://www.ely-keskus.fi/web/ely/avustukset-rakennusperinnon-hoitoon#.WqACRq3SfRY>>
- Geologinen tutkimuslaitos. Suomen geologinen kartta. Kallioperäkartta. Lehti 3433 – Sotkamo.
- Hertta-ympäristötietojärjestelmä, Suomen ympäristökeskus.
- Huurre Matti, Keränen Jorma, Turpeinen Oiva ja Heikkinen Antero. Kainuun historia I. Kajaani, 1986.
- I. K. Inha. Pohjolan maisemia vuosisadan vaihteessa. 1957.
- Kainuun Liikunta ry. Lepikon lenkki -kortti. <<https://kainuunliikunta-fi-bin.directo.fi/@Bin/28e3d5a8e446b0f51b7bebd70e8488bb/1509618007/application/pdf/256849/Lepikonlenkki.PDF>>
- Kainuun Museo: Päivi Tervonen. Kainuun maakunnallisesti arvokkaat rakennushistorialliset kohteet. 2006.
- Keränen, Jorma. Kainuun asuttaminen. Studia historica Jyväskyläänsä 28. Jyväskylän yliopisto, 1984.
- Komulainen, Alpo. Naapurivaara, kylä Kainuun sydämessä. 2014. <<http://sotkamonluontory.blogspot.fi/p/yhdistyksen-jasenten-kirjoittamia.html>>
- Kurki, Tuulikki. Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä. SKS. Helsinki, 2002.
- Leinonen Reima ja Itämies Juhani. Kainuun perinnemaisemien hyönteiset – Melalahti, Naapurinvaara. Kainuun ympäristökeskuksen julkaisu 483, 2001.
- Maa- ja kotitalousnaiset. Opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun. 2016. <https://www.majakotitalousnaiset.fi/sites/default/files/attachment/maisemaopas_valmis_2016_pieni.pdf>
- Maaseutuviraston verkkosivujen ympäristötukimateriaali <<http://www.mavi.fi/fi/oppaat-jalomakkeet/viljelija/Sivut/Ymparistotukien-oppaat.aspx>> ja <<http://www.mavi.fi/fi/oppaat-jalomakkeet/viljelija/Documents/viljelijatukilomakkeet/253.pdf>>.
- Maisemat Ruotuun -hanke, Minna Komulainen. Naapurinvaaran maisemasuunnitelma. 2013.
- Matila, A. & Virtanen, P. Puustoiset perinneympäristöt. Opas luonnonhoitoon ja monikäyttöön. Metsätalouden kehittämiskeskus Tapion julkaisu, 2010.
- Metsäkeskuksen verkkosivut metsänhoidon ympäristötuista. <https://www.metsakeskus.fi/sites/default/files/smk_2016_ymparistotukiesite-v11_0.pdf>
- Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio. Metsänhoidon suositukset. 2013. <http://tapio.fi/wp-content/uploads/2015/06/Metsanhoidon_suositukses_ver3_net_1709141.pdf>
- Muhonen Matleena ja Savolainen Mervi. Kainuun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet.

Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointi 2011-2013. 2015. <<http://www.maaseutumaisemat.fi/wp-content/uploads/2011/09/KAI-raportti-valtakunnalliset-ja-maakunnalliset.pdf>>

Museovirasto: Laulumaa, Vesa. Sotkamo. Vuokatin yleiskaava-alueen arkeologinen inventointi 5-9.7.2016.

<https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/raportti/read/asp/hae_liite.aspx?id=127244&ttyyppi=pdf&kansio_id=765>

Museovirasto. RKY-kohteet. 2009.

<http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=3943>

Naapurinvaaran kyläyhdistys ry. Naapurinvaaran kyläsuunnitelma. 2006.

Parras, Eemil. Naapurinvaaran laulu. Raitis Kainuu -lehti, joulukuu 1954.

Perho, Emilia. Untamalan kivinavetan käyttö- ja korjaussuunnitelma. Opinnäytetyö, Turun AMK. 2011. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/31043/Perho_Emia.pdf?sequence=1>

Seitapuro, Hanna. Kainuun perinnemaisemakartoituksen täydentäminen 2002 ja 2003. Kainuun ympäristökeskuksen moniste 15, 2005.

Seitapuro, Hanna. Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma – Naapurinvaara. Kainuun ympäristökeskuksen moniste 15, 2005.

<<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/134564/KAI16.pdf?sequence=3>>

Sorjamaa, Anita. Sotkamon Naapurinvaaran luonto- ja leikkipuiston kasvillisuus. 1980.

Sotkamon kunta: Maisema-arkkitehtitoimisto Väyrynen, Marko Väyrynen. Naapurinvaaran maisemaselvitys 2014. <<http://docplayer.fi/8253599-Sotkamon-kunta-naapurinvaaran-maisemaselvitys.html>>

Sotkamon kunta: Luontotutkimus Rajamäki. Naapurinvaaran yleiskaava-alueen luonto- ja maisemaselvitys 2010.

Sotkamon kunta: Luontotutkimus Rajamäki. Naapurinvaaran yleiskaava-alueen pesimälinnusto- ja liito-oravaselvitys 2015.

Sotkamon kunta. Naapurinvaaran yleiskaava. 2016. Kaavakarttapalveluun

<<https://www.sotkamo.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaavoitus-ja-maankaytto/kaavoitus/>> ja kaavaseloste <<http://docplayer.fi/7229080-Naapurinvaaran-yleiskaava.html>>.

Sotkamon kunta. Naapurinvaaran yleiskaavan rakennustapaohje. 2016.

<<http://docplayer.fi/15482018-Rakennustapaohjeet-paivitys-15-12-2015-naapurinvaaran-yleiskaava.html>>

Sotkamon kunta. Nuasjärven rantaosayleiskaavan muutos ja laajennus. 2013.

<<http://docplayer.fi/7623728-Nuasjarven-rantaosayleiskaava-yleiskaavan-muutos-ja-laajennus.html>>

Sotkamon kunta. Pirttijärvi-Pieni-Kiimanen rantaosayleiskaava. 2003. Kaavakarttapalveluun

<<https://www.sotkamo.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaavoitus-ja-maankaytto/kaavoitus/>>.

Sotkamon Nuorisoseura. Naapurinvaaran huvikeskus : historian havinaa vuosilta 1991-2011. 2011.

Sotkamon Nuorisoseura ry. Sisäisen kasvun vuoksi. Sotkamon Nuorisoseura ry 1981-1991 historia.

Kajaani, 1991.

Sotkamon Sosiaalidemokraatit ry. Naapurinvaaran työväenyhdistys 100 vuotta. Sotkamo, 2007.

Schulman Anna, Alanen Aulikki, Hægström Carl-Adam, Huhta Ari-Pekka, Jantunen Juha, Kekäläinen Hannele, Lehtomaa Leena, Pykälä Juha, Vainio Maarit. Perinnebiotoopit 7. Suomen luontotyyppeiden uhanalaisuus. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. Suomen ympäristö 8/2008. Osat 1 ja 2.

Tervo, Kari. Sotkamo – Kainuun etelä, Sotkamon kulttuuriympäristöohjelma. Kainuun ympäristökeskuksen julkaisuja 1, 2008.

Turpeinen, Oiva. Kainuun historia II. Kajaani, 1985.

Vainio Maarit, Autio Saara ja Leinonen Reima. Kainuun perinnemaisemat. Alueelliset ympäristöjulkaisut 147, 2000.

Verohallinnon verkkosivut kotitalousvähennyksestä.

<<https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/tulot-ja-vahennykset/kotitalousvahennys/>>

Vieraslajit.fi -sivusto, LUOMUS, Luonnontieteellinen keskusmuseo. <<http://vieraslajit.fi/>>

Vinha-Mustonen, Toini. Vuosisata koulunpenkillä : Naapurivaaran koulu 1887-1987. Sotkamon koululautakunta, 1987.

Wilmi Jorma, Laulumaa Vesa. Sotkamon historia. 1997.

Ympäristöministeriö Arvokkaat maisema-alueet : maisema-aluetyöryhmän mietintö II.

Ympäristöministeriö: Ympäristönsuojeluosasto, Työryhmän mietintö 66, 1992.

<<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/29087>>

Ympäristöministeriö. Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mietintö osa 2. Helsinki 1993.